

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Bakalářská práce

2020

Natálie Temesgenová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Utváření identity u dětí z etnicky smíšených vztahů

Bakalářská práce

Autor práce: Natálie Temesgenová

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Klásková

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. 5. 2020

Natálie Temesgenová

Bibliografický záznam

TEMESGENOVÁ, Natálie. *Utváření identity u dětí z etnicky smíšených vztahů*. Praha, 2020. 66s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí práce Mgr. Markéta Klásková.

Rozsah práce: 104 831 znaků včetně mezer

Anotace

Bakalářská práce *Utváření identity u dětí z etnicky smíšených vztahů* se zabývá procesem utváření identity etnicky ambivalentních jedinců. Zaměřuje se na samotný proces, faktory, které jej ovlivňují a podoby, kterých tato identita nabývá. Práce je založena na kvalitativním výzkumu, využívá semi-strukturovaných rozhovorů inspirovaných narativní metodou. Předmětem výzkumu jsou etnicky ambivalentní jedinci ve věku pozdní adolescence a počátku dospělosti, kteří mají jednoho rodiče Čecha a druhého pocházejícího z afrického státu. Výsledkem tohoto výzkumu je představení procesu utváření etnické identity v kontextu české společnosti a úprava předložených teorií tak, aby odpovídala českému prostředí. Také jsou představeny dvě kategorie sebepojetí, které jsou etnicky ambivalentními jedinci užívány. Tyto kategorie jsou založeny na míře vymezení se vůči české národnosti. V práci se také pracuje s termínem Afro-Evropanství, který může poskytnout etnicky ambivalentním jedincům jasnou referenční skupinu.

Annotation

This bachelor thesis called *Constructing Self-Identity of Biracial Youth* examines the process of identity development. This thesis mainly focuses on factors of the process and description of the resolutions of biracial identity which are used by biracial individuals. This paper is based on qualitative research using semi-structured interviews inspired by narrative method. The subject of this research is biracial individuals in age of late adolescence and early adulthood whose one parent is Czech meanwhile the other is from any African state. The outcome of this paper is presentation of the process of ethnic identity development in Czech environment and modification of used theories to enable application of them in context of Czech environment. Also categories of self-understanding of biracial individuals are presented. Those categories are based on degree of affiliation to the Czech nationality. Concept of Afro-Europeanisms is also proposed as a resolution of clear reference group.

Klíčová slova

Identita, utváření identity, etnicita, etnická ambivalence, etnicky ambivalentní jedinec

Keywords

Identity, identity development, ethnicity, multiethnicity, biracial person

Title

Constructing Self-Identity of Biracial Youth

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce paní Mgr. Markétě Kláskové za odborné vedení, podnětné připomínky, ochotu a trpělivost. Největší poděkování patří mým rodičům a sestře za podporu po celou dobu studia a zároveň děkuji všem, kteří mi věnovali svůj čas a podíleli se tak na mém výzkumu.

Obsah

Obsah	8
Úvod	10
Konceptualizace klíčových pojmů	12
<i>Identita</i>	12
<i>Etnicita</i>	13
<i>Rasa</i>	14
Teoretický kontext výzkumu etnický ambivalentní identity	17
Teorie vývoje etnický ambivalentní identity	22
<i>Model vývoje identity etnický ambivalentních jedinců podle Carlose Postona</i>	22
<i>Strategie k přístupu řešení etnické ambivalentnosti podle Marii Root</i>	25
Kontext české společnosti	27
<i>Postoj české společnosti k cizincům</i>	27
<i>Češství optikou modelu občanského a etnického národa</i>	28
Výzkumný vzorek a metoda jeho výběru	29
<i>Představení výzkumného vzorku</i>	30
Etika výzkumu	30
Metodologie	31
<i>Reflexe výzkumu</i>	31
<i>Reflexe vlastní pozice</i>	32
<i>Metoda sběru dat</i>	33
<i>Narativní rozhovor</i>	34
<i>Analýza dat</i>	36
Analýza	38
<i>Proces utváření identity</i>	38
První stádium	38
Druhé stádium	39
Třetí stádium	42
Čtvrté stádium	46

Páté stádium	46
<i>Sebepojetí</i>	48
Čech s ale	48
Evropan	51
Závěr	55
Summary	57
Použitá literatura	58
Teze bakalářské práce	63

Úvod

„Mluvíš hezky česky, odkud jsi?“ To je otázka, kterou jsem dostala za svůj život nespočetněkrát. Většinou poděkuji za kompliment a odpovím, že čeština je můj mateřský jazyk. Na druhou část otázky neodpovídám, protože sama si nejsem jistá odpovědí. Vyrostla jsem v České republice, prošla českým vzdělávacím systémem a mám českou národnost. Přesto se kolikrát necítím českou společností přijímána. Moji rodiče jsou každý jiné etnicity, maminka je Češka, tatínek pochází z Etiopie. Na jedné straně stojí má oficiální národnost a na straně druhé přijetí společností.

Ve své práci se budu věnovat tomu, jak se utváří identita u dětí z etnicky smíšených vztahů v české společnosti. Zaměřím se na proces utváření identity, faktory, které jej ovlivňují, a podoby, kterých identity etnicky ambivalentních jedinců nabývají. Tato práce se zakládá na kvalitativním výzkumu využívajícím semi-strukturovaných rozhovorů inspirovaných narativní metodou.

Zaměřuji se na etnicky ambivalentní jedince ve věku pozdní adolescence a počátku dospělosti, kteří mají jednoho rodiče české národnosti, a druhý pochází z afrického státu. Bližší vysvětlení zaměření výzkumného vzorku nabízím v kapitole *Výzkumný vzorek a metoda jeho výběru*.

Potomci z těchto vztahů se potýkají se specifickými problémy. Nachází se v pozici, kdy oficiálně jsou občany České republiky, ale sami se často jako plnohodnotní Češi necítí. Ať už kvůli svému „nečeskému“ vzhledu, častému zpochybňování jejich češství ze strany druhých nebo kvůli tomu, že si sami uvědomují určitou dualitu své identity. Etnicky ambivalentní jedinci mají v debatách o etnicitě zvláštní postavení. Stojí někde mezi a s tím se váže také jejich složitá klasifikace, ze strany ostatních, ale také své vlastní.

Cílem předložené práce je porozumět procesu utváření identity jedinců z etnicky smíšených vztahů a identifikovat faktory, které tento proces ovlivňují, spolu s popisem strategií, které volí jako řešení své etnické duality. Etnicky ambivalentní jedinci jsou vystaveni specifickým situacím a potýkají se s ojedinělými zkušenostmi, proto stojí za pozornost. Cílem této práce je tedy odpovědět na otázku: **Jaký je proces utváření identity dětí z etnicky smíšených vztahů a jakých podob tato identita nabývá?**

Práce je složena ze tří hlavních částí. V první části se věnuji vymezení výzkumného problému, konceptualizaci základních pojmů a představení teoretického kontextu výzkumu etnicky ambivalentní identity. Následně podrobně popisuji dvě základní teorie, které jsou pro tuto práci stěžejní. V závěru první části se zabývám postoji české společnosti k cizincům a tím, jak je vnímáno, kdo patří k českému národu a kdo je cizinec. Druhá část se věnuje metodologii. Nejdříve popisuji výzkumný vzorek, metodu jeho výběru a kritéria výběru respondentů. Následně se v metodologické kapitole věnuji reflexi výzkumu i své vlastní pozici, poté popisuji metodu sběru dat a podrobněji vysvětluji metodu narativního rozhovoru a na závěr se věnuji analýze dat. Ve třetí části této práce prezentuji analýzu a interpretaci získaných dat.

V následující kapitole představím konceptualizaci základních pojmů, následně se zaměřím na teoretický kontext tématu vývoje etnicky ambivalentní identity. Posléze vysvětlím pro tuto práci stěžejní teorie, které se budou prolínat celým textem.

Konceptualizace klíčových pojmů

V této kapitole definuji základní koncepty, se kterými budu operovat. Jsou jimi identita, etnicita a rasa. Jde o pojmy, které jsou všeobecně známé, avšak jejich společenskovední relevantnost se může lišit od užití ve společnosti. To budu také reflektovat v následující části.

Identita

Sociologicky relevantní vysvětlení identity nabízí Giddens, který ji definuje jako „*zřetelné rysy charakteru jisté osoby nebo skupiny, které se vztahují k tomu, čím tato osoba či skupina je a co pro ni má význam*“ [Giddens 2013: 982]. Sociologický slovník identitu pojímá jako „*jednotu vnitřního psychického života s jednáním, která bývá též nazývaná autentickým bytím*“ [Petrusek, Maříková, Vodáková 1996: 414-415].

Antropologické pojetí identity zdůrazňuje ambivalentnost samotného pojmu. Poukazuje na zajímavou dichotomii a to na vztah mezi tzv. „stejností“ a „jinakostí“. Identita referuje k jedinečnosti a individualitě jako k prvku zcela nezbytnému pro možnou distinkci od ostatních a k možnému pojetí vlastní identity. Na druhou stranu, identita také odkazuje ke „stejnosti“, díky které se jedinec může ztotožnit s určitou skupinou nebo kategorií na základě společného rysu. Takovým rysem může být například etnicita [Barnard, Spencer, 2002: 292].

Zajímavé je také uchopení pojmu identity z psychologické perspektivy. Psychologický slovník ji definuje následovně: „*vztah mezi dvěma nebo více předměty, jevy, které se shodují ve všech vlastnostech; prožívání a uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních*“ [Hartl, Hartlová 2000: 221]. Pro tuto práci považuji za klíčovou zejména druhou část definice, tedy „*prožívání a uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních*“, která koresponduje s antropologickým pojetím identity.

Pro všechna zmíněná pojetí identity je charakteristický rys jednoty, shody, případně souladu vícero jevů. Ať už se jedná o soulad vlastní představy a představy okolí nebo pojetí vlastní a pojetí sebe sama připsané okolím. Důležité je také ujasnění si podobnosti a odlišnosti od ostatních, které jedinci nabízí například právě referenční skupina.

Utváření identity považuji za proces [McLean, Syed 2015], kdy si jedinec skrze poznávání světa kolem sebe, sebe samého a procesů socializace a internalizace uvědomuje, kým je. Výsledkem takového procesu by měla být, ideálně typicky, vlastní identita, kdy si je

jedinec vědom sám sebe, své jedinečnosti i odlišnosti a umí sám sebe zasadit do širších souvislostí, má možnost svobodné volby referenční skupiny a identita připsaná pro něj nehraje výraznější roli než identita vlastní.

Také Erik Erikson [1968] pracuje s pojmem identity ve své psychosociální teorii vývoje osobnosti. Tato teorie je také vázána na biologické, sociální i kulturní faktory a je založena na osmi stádiích, v rámci kterých jedinec řeší určitý psychologický rozpor. Pro období adolescence je hlavní náplní ustanovení identity a vyřešení rozporu mezi identitou a zmatením identity. Za hlavní otázku tohoto období Erikson považuje otázku „Kým jsem?“, kterou si jsou adolescenti dříve či později schopni zodpovědět skrze sociální interakce a případnou krizi identity.

Etnicita

Jak jsem již zmínila, etnicita může být jedním z faktorů ovlivňujícím vývoj identity jedince, v závislosti na míře uvědomění si vlastní etnicity jako kritického prvku pro chápání sebe sama. To zmiňuje také Giddens v krátké definici identity: „*Pro mnoho lidí je etnicita ústřední složkou individuální i skupinové identity, ale její význam je u každého člověka jiný.*“ [Giddens 2013: 584]

V mé práci má etnicita, spolu s rasou, naprosto zásadní roli. Proto se etnicitě, rase a jejich vzájemnému vztahu budu věnovat podrobněji.

Etnicita, podobně jako rasa, je způsob kategorizace lidstva do vzájemně odlišných skupin. Nejvýraznějším rozdílem mezi kategorizací lidí na základě etnicity nebo rasy je způsob vzniku dané kategorizace. Etnicita je specifická zejména identifikací sebe sama vůči ostatním, nikoli jako rasa, která je výsledkem konstrukce „těch druhých“ [Banton 1983: 106 in Eriksen 2012: 24].

Americká sociologická asociace rozdíl mezi rasou a etnicitou vysvětluje na základě toho, k čemu referují: „*Rasa odkazuje k fyzickým rozdílům, které dané skupiny a kultury považují za sociálně podstatné, zatímco etnicita odkazuje ke sdílené kultuře, jako je například jazyk, původ, kulturní praktiky či víra.*“ [American Sociological Association 2020]

Stejně jako rasa, i etnicita je sociálním konstruktem. Eriksen etnicitu považuje za aspekt sociálního vztahu mezi skupinami, které se vnímají jako více či méně navzájem odlišné, ale dostávají se spolu do kontaktu. Právě kontakt mezi jednotlivými skupinami je naprosto klíčový

pro samotnou konstrukci etnicity. Skrze uvědomovanou kulturní odlišnost mezi jednotlivými skupinami se formuje distinkce mezi my a oni. Tudíž tam, kde není kulturní odlišnost, nemůže být ani etnicita. Etnicita je důsledkem odpovídání si na otázku „Kdo jsme my?“ nikoli na konstrukci „těch druhých“. Avšak přestože dochází k rozlišování mezi my a oni, stále je možné najít skupiny, které si jsou bližší, a skupiny, které si jsou vzdálenější [Eriksen 2012]. Eriksen vyzdvihuje dvojí funkci etnicity: „*Etnicita znamená ustavení jak rozdílů mezi My/Oni (dichotomizaci), tak sdíleného pole mezi etnického diskurzu a interakce (komplementarizaci).*“ [Eriksen 2012: 60]

Zajímavý pohled na etnicitu přináší také Brubaker, který říká, že etnicita „*nezávisí na existenci etnické skupiny*“ [Brubaker 2002: 168]. To stejné podle něj platí pro koncepty rasy a národnosti. Brubaker obecně zpochybňuje koncept skupiny a říká, že skupiny jsou mylně brány za samozřejmost v oblasti etnicity, rasy a národnosti. Proto přichází s pojmem *groupism*, kterým vysvětluje „*tendenci brát vzájemně nesouvisející, výrazně odlišné, vnitřně homogenní a z vnějšku vymezené skupiny jako základní prvek sociálního života*“ [Brubaker 2002: 164] a také tendenci vnímat sociální a kulturní svět jako rozmanitou mozaiku složenou z jednotlivých etnických, rasových nebo kulturních částíček [Brubaker 2002: 164]. Brubaker také zdůrazňuje, že je třeba se zaměřit na to, jak etnicita, rasa a národnost existují. Říká, že „*existují pouze uvnitř a skrze naše vnímání, interpretace, reprezentace, kategorizace a identifikace. Nejsou to věci ve světě, ale perspektivy na onen svět.*“ [Brubaker 2002: 174]

Rasa

V oblasti sociálních věd dochází ke shodě, že rasa je sociálním konstruktem. Tedy něčím, co nemá žádnou relevantní teoretickou oporu, v tomto případě například biologickou, a je konstruováno sociálně. Rasa se tváří jako reálná biologická kategorie, ale její funkce je ryze sociální. Nemá objektivní existenci, ale i přesto nabývá žitou realitu, která přináší další sociální důsledky. Vysvětlení, že rasa je sociálním konstruktem, který se vyznačuje hodnotově klasifikačními atributy, poskytuje například Šmausová ve svém článku *Rasa jako rasistická konstrukce*. V tomto textu přináší také argumenty, proč by se měl termín rasa v odborném diskurzu zavrhnout. Mnoho zastánců relevantnosti rasy říká, že rozdílnost mezi rasami je biologickou daností a odvolávají se na biologický determinismus.

Jedním z nejvýraznějších myslitelů představujících biologický determinismus jako relevantní koncept k typologii ras, byl de Gobineau [1855], přezdívan také otec rasismu. V polovině 19. století přichází s trojím rozdělením lidského druhu na rasy, a to na rasu černou, žlutou a bílou. Všeobecně, kategorizace lidem přináší nástroj, jak se orientovat v často chaotickém světě plném „odlišných“ lidí, aby se svět pro člověka stal pochopitelnějším. Toto členění je však tvořené na základě až nesmyslných parametrů jako barva kůže, typ vlasů, velikost očí apod., které ani nemohou pojmut veškerou rozmanitost lidstva. Další otázka, která se s tím pojí: je vůbec možné lidstvo dělit do jasných, nepřekrývajících se skupin?

Samotné rozdělení lidské zkušenosti do, pro člověka smysluplných, kategorií není tím největším problémem de Gobineauovy teorie. Problém tkví v přidělení konkrétních vlastností jednotlivým kategoriím, které dle jeho teorie mají být vrozené a neměnné. De Gobineau je kvůli tomuto narativu považován za otce rasistických teorií a s jeho kategorizací se ve společnosti, ale také například ve školních učebnicích, setkáváme doteď.

Nejen vůči této teorii se Šmausová v již zmiňovaném článku ohrazuje. K biologické podmíněnosti rasy se vyjadřuje následovně: „*Chceme dokázat, že výraz rasa (na rozdíl od stáří a pohlaví) jako biologický pojem nevykazuje vůbec žádné spolehlivé deskriptivní prvky, že je výhradně společenskou konstrukcí, která z mylného předpokladu biologické existence lidských ras vyvozuje privilegia pro vlastní skupinu a deprivace pro skupinu cizí.*“ [Šmausová 1999: 433] Je důležité si uvědomit, že samotná kategorizace lidského druhu do jednotlivých skupin přináší nežádoucí důsledky. Přiřazení vlastností, hierarchizace skupin, přesvědčení o nadřazenosti jedné skupiny a zbytečnosti jiné skupiny, či přesvědčení o legitimitě tohoto rozdělení lidí, produkuje ve společnosti patogenní jevy jako je například rasismus.

Šmausová dochází k závěru, že „z vědeckého hlediska je nutné používání výrazu „*rasa*“ v sociálních vědách odmítnout“ [Šmausová 1999: 433].

Vědecká relevance pojmu je jedna věc, avšak je třeba ho vnímat také jako pojem používaný v každodennosti, o které jako sociální vědci. Přestože ve vědeckém diskurzu dochází ke shodě ohledně irelevantnosti pojmu rasy jako analytické kategorie, je důležité podívat na něj ze sociologického hlediska – zajímat se o to, co rasa v daném kontextu znamená, k čemu referuje a jaké má v rámci společnosti důsledky. Jak je společností vnímána, užívána a v jakých kontextech.

Šlesingerová, Hamar a Szaló se ve svém článku *Konceptualizace pojmů rasa a rasismus* k úkolu společenských věd, zejména sociologie, staví následovně: „*stěžejní otázkou sociologie není (a nemůže být), jestli je něco takového jako „rasa“ existuje jako sociální skupina či nikoliv*“ [Šlesingerová, Hamar, Szaló 2007: 9]. Ze sociologického hlediska není primárním úkolem ověřit relevantnost rasy samotné, ale zaměřit se na to, jak se rasa ve společnosti vyskytuje, co s sebou přináší a jak se o ní mluví. Autoři v článku také upozorňují na nutnost rozlišení mezi tzv. oblastí vědy a oblastí každodenní praxe. Jde o odlišení analytických oblastí, které popisují a vysvětlují takto: „*oddělení vědění zakládající se na analytických kategoriích od vědění, které v sobě zahrnuje kategorie každodenní praxe. Již toto naše rozlišení může poukázat na významové odlišnosti užití pojmu rasy v kontextu každodenních diskurzů politiky, publicistiky, hospodských diskusí, rodinných konverzací, či v kontextu vědeckých seminářů, konferencí, publikací, expertiz.*“ [Šlesingerová, Hamar, Szaló 2007: 10]

Jsem si vědoma nevhodnosti užití pojmu rasy ve společenskovědním diskurzu, avšak vědecký diskurz nekoresponduje s každodenní praxí, kde termín rasy bývá legitimizován a na jehož základech vznikají mnohé sociální jevy a ideologie.

Budu tedy analyzovat, jak je nakládáno s konceptem rasy jako konceptem pocházejícím z každodenní praxe, v sociální realitě. Jako s pojmem, který poukazuje na fyzickou odlišnost bez kvalitativních vlastností, nikoli jako s pojmem vědeckého základu, který by měl odkazovat k jakékoliv kvalitativní odlišnosti.

Šlesingerová, Hamar a Szaló do diskuze o rase a rasismu přináší pojetí rasy jako nástroje - jako „*prostředek myšlení, tj. určitou obecnou myšlenku, jež prostřednictvím určité skupiny lidí z významňuje realitu a lidskou zkušenost. Pojetí rasy jako prostředku myšlení umožňuje klasifikovat a třídit komplexní sociální realitu, jež se jednotlivcům často jeví jako nepřehledná.*“ [Šlesingerová, Hamar, Szaló 2007: 7]

Jelikož v této práci se zabývám procesem vývoje vlastní identity, která se z velké části odráží také od vnímání ostatních a je utvářena v oblasti každodenní praxe, každodenních diskurzů a rodinných a běžných konverzací, užívání tohoto pojmu se nevyhnu. Bude tomu tak však pouze v případě doslovné citace z rozhovoru či při popisu stádií různých teorií. Dle mé vlastní zkušenosti, pojem rasy odráží také zažívanou každodennost, která nám správným pojmenováním může pomoci poodhalit, jaká zmíněná každodennost je a jak se projevuje.

V rámci této práce budu užívat zejména pojmu etnický ambivalentní jedinec, který referuje k etnické odlišnosti rodičů jedince. Český jazyk disponuje pojmy jako mulat, mulatka či míšenec. Domnívám se ale, že užívání těchto termínů je stejně konfliktní jako užívání konceptu rasy, jelikož odkazují právě k rase. V angličtině jsou užívána označení jako *biracial*, *multiracial*, *mixed-race*. Jelikož většinu těchto pojmů není možné smysluplně přeložit a zakládají se na konceptu rasy, budu se držet termínu, který odkazuje k etnické ambivalentnosti.

V následující části představím teoretický kontext výzkumu etnický ambivalentní identity v souvislosti s nejdůležitějšími přístupy, teoretiky a modely.

Teoretický kontext výzkumu etnický ambivalentní identity

Většina výzkumu zabývajícího se etnickou identitou, zejména identitou etnický ambivalentních jedinců a jejím vývojem, pochází ze Spojených států amerických. Od toho se také odvíjí dynamika vývoje této oblasti výzkumu. Do 90. let 20. století byl výzkum vývoje etnické identity neprobádanou oblastí, dokud rostoucí počet etnický ambivalentních jedinců neupoutal pozornost vědců. Tomu se tak stalo z několika důvodů. Zaprvé, teorie vývoje etnické identity existovaly již předtím, ale byly zaměřeny na etnické skupiny ve společnosti, např. *Minority Identity Development* [Morten, Atkinson 1983]. Tyto teorie nebyly však schopny obsáhnout i etnický ambivalentní jedince, jelikož nezohledňují příslušnost k více skupinám. Zadruhé, v roce 2000 bylo poprvé ve sčítání lidu povoleno zaškrtnout více možností sebeoznačení v rámci rasy [Renn 2008: 16]. Skupina lidí, kteří se přihlásili k více možnostem a deklarovali tak svou etnickou ambivalentnost, se následně ukázala v rámci sčítání lidu jako nejrychleji rostoucí kategorie a tím si vyžádala pozornost.

Vývoj výzkumu více-etnické identity mapuje článek autorů Rockquemore, Brunson a Delgado [2009]. Vývoj výzkumu zasazuje do teoretického rámce Thorntona a Wasona [Thornton, Wason 1995]. V rámci tohoto teoretického kontextu lze ve Spojených státech identifikovat několik stupňů vývoje přístupu: problémový přístup (*the problem approach*), ekvivalentní přístup (*the equivalent approach*) a variantní přístup (*the variant approach*).

Nejprve se k etnické ambivalentnosti přistupovalo jako k problému. **Problémový přístup** je zasazován do doby, kdy ve Spojených státech platily zákony Jim Crow a o rasové

segregaci (platily zejména v jižních státech Spojených států amerických, mezi 80. lety 19. století a 70. lety 20. století). Tyto zákony byly založeny na představě podřazenosti Afro-Američanů a pokrývaly téměř všechny oblasti lidského života, od oddělených škol, přes segregovaná sousedství, až po zákaz uzavírání manželských svazků mimo svou skupinu [Tischauer 2012]. V případě, že jedinec byl z etnicky smíšeného vztahu, uplatňovalo se tzv. pravidlo jedné kapky krve (*one drop rule*), kdy jedinec byl ihned klasifikován jako „černý“, bez možnosti svobodné volby. Teorie z tohoto období se zaměřují zejména na odmítnutí, izolaci a stigma, které tito jedinci zažívali. Podle Stonequista [1937] si jsou tito jedinci svého vnitřního konfliktu vědomi a během svého života prochází třemi stádii. Nejdříve je jedinec skrze rodiče uveden do obou „světů“, následně zažívá krizi, která se vyznačuje zmatením, šokem, zklamáním a odcizením. Celý proces Stonequistovy teorie je v ideálním případě zakončen stádiem přizpůsobení se. V kontextu tehdejší americké společnosti bylo ale přizpůsobení se dominantní skupině nemožné, z důvodu rasové segregace a nepřijetím jedinců ze strany dominantní skupiny. Proto se předpokládalo, že se budou identifikovat s podřadnou skupinou.

Ekvivalentní přístup se vyznačoval tím, že druhou rasu ve společnosti vnímal jako ekvivalentní. Nelpěl tolik na *one drop rule*, ale snažil se v jedincích vyvinout pozitivní chápání sebe sama jako příslušníka „černé“ rasy. Třetí, **variantní přístup** vnímal rasovou dualitu jako možnost volby a již si uvědomoval rovnost mezi oběma etnickými skupinami. Také se snažil tento jev vysvětlit více komplexně a vědomě vytvořit koncept *biracial* nebo *multiracial* identity. Významnou roli sehrála kniha Marii Root *Racially Mixed People in America* [1992], která upozorňuje na důležitost toho, aby se věda věnovala etnicky ambivalentní části populace. Nejvýznamnější teorie vývoje etnicky ambivalentní identity je *Biracial Identity Development Model* Carlose Postona [1990]. Této teorii se budu spolu s teorií Marii Root [1990], která předcházela výše zmíněné knize, věnovat podrobněji později v textu.

Rockquemore, Brunson a Delgado [2009] nakonec přidávají čtvrtý přístup, a to přístup ekologický (*the ecological approach*). Proces utváření více-etnické identity jako takový je konceptualizován zejména ve dvou posledních přístupech (přístup variantní a ekologický). Většina teorií těchto přístupů je založena na teorii vývoje osobnosti Erika Eriksona [1994], zejména na důležitosti vytvoření pozitivní identity v období adolescence.

Domnívám se, že právě třetí (variantní) přístup otevřel dveře novému vnímání více-etnické identity. Rozvojem tohoto přístupu se ve čtvrtém (ekologickém) přístupu se potom upouští od lineárního pojetí vývoje identity.

Pro přehlednost přikládám tabulku ¹shrnující typologie vývoje výzkumu více-etnické identity.

Typologie přístupů teorií vývoje etnický ambivalentní identity			
Thornton a Wason			Rockquemore et al.
<i>problémový přístup</i>	<i>ekvivalentní přístup</i>	<i>variantní přístup</i>	<i>ekologický přístup</i>
one drop rule	předpoklad rozvoje pozitivního sebepojetí jako příslušníka "černé" populace	vymezení etnický ambivalentní identity	nelineární proces, zohlednění více faktorů
Stonequist [1937]	Cross [1971]	Root [1992] Poston [1990] Gibbs [1987]	Rockquemore [1998] Root [1999, 2003] Renn [2004]

Tab. 1

Ekologický přístup představuje například teorie Rockquemore [1998]. Ta se přiklání k chápání utváření identity jako nelineárního procesu a zohledňuje možnost zamítnutí jakékoliv etnické kategorizace ze strany jedinců a vnímání se bez etnické příslušnosti. Tato teorie se také více zaměřuje na kontext a faktory ovlivňující vývoj identity. Ekologický přístup zohledňuje více vlivů na několika úrovních. Například Root [1999] se vymezuje vůči dosavadním psychologickým modelům. Tyto modely podle ní nevěnují dostatečnou pozornost faktorům, jako je například socio-ekonomický status, geografická historie, gender, sexuální orientace nebo rodina a její hodnoty [Root 1999: 67-68]. Tato teorie by se dala označit za ucelenější a podrobněji vysvětlující. Tento přístup staví své poznatky na teoriích pocházejících z předchozího přístupu, což dokládá také například posun v teoriích samotné Root.

Rockquemore [1998] v rámci ekologického přístupu představuje čtyři možnosti, jak se etnický ambivalentní jedinci identifikují a jakou identitu přijímají. Typy identit jsou následující: tradiční identita (*traditional identity*), hraniční identita (*border identity*), proměnlivá identita (*protean identity*) a transcendentní identita (*transcendent identity*). Jedinci, kteří se identifikují výlučně s jednou či druhou etnickou skupinou disponují tzv. tradiční identitou. Ti, kteří se identifikují jako etnický ambivalentní, Rockquemore užívá termínu *biracial*, si jsou vědomi společností definovaných sociálních kategorií a sami se umisťují mezi dané kategorie. Tito

¹ Všechny tabulky, které jsou prezentovány v této práci, jsou mnou vytvořeny za účelem lepší orientace v jednotlivých přístupech a teoriích.

jedinci disponují hraniční identitou. Proměnlivá identita je typická pro ty jedince, kteří svoji identifikaci staví na kontextu situace. Jejich identifikace se pohybuje od identifikace pouze s jednou či druhou etnickou skupinou po sebepojetí jako etnicky ambivalentního. Posledním typem identity je identita transcendentní, kdy jedinec nedisponuje žádnou etnickou identifikací a rasová či etnická kategorizace pro něj není součástí jeho sebechápání.

Sebepojetí etnicky ambivalentních jedinců podle Rockquemore [1998]			
<i>identita</i>			
<i>tradiční</i>	<i>hraniční</i>	<i>proměnlivá</i>	<i>transcendentní</i>
identifikace pouze s jednou či druhou etnicitou	identifikace jako etnicky ambivalentní	identifikace založena na kontextu	žádná etnická identifikace

Tab. 2

Rockquemore zakládá tento přístup k etnicky ambivalentní identitě na předpokladu, že přestože se mluví o etnicky ambivalentních jedincích jako o homogenní skupině, je to skupina vnitřně heterogenní. To dokazuje i to, že identifikovala několik sebepojetí v rámci etnicky ambivalentní populace. Proto je třeba věnovat se nejen procesu vývoje etnické identity, ale také formám, které tato identita nabývá. Vnitřní rozmanitost navenek homogenních skupin je také argumentem Brubakera [2002] v otázce zpochybnění konceptu etnicity. Právě transcendentní identita, kdy se jedinec neidentifikuje s žádnou etnicitou, také koresponduje s Brubakerovým chápáním světa bez skupin.

V rámci své práce budu vycházet zejména ze třetího přístupu (*the variant approach*) a teorií tohoto přístupu. Tento přístup disponuje atributy, které jsou pro české prostředí vhodnější. Etnickou identifikaci vnímá jako možnost volby a pracuje s konceptem etnicky ambivalentního jedince. Oproti ekologickému přístupu tolik nezávisí na okolních faktorech, které v českém prostředí mohou být složitěji identifikovatelné, a také si nežadá multidisciplinární přístup, kterého by nebylo v rámci bakalářské práce možné dosáhnout.

Typologii teorií vývoje etnických identit nabízí také Osei-Kofi [2012: 248-249]. Její typologie není primárně založena na chronologickém vývoji teorií, ale na specifickém atributu daných teorií. Teorie rozdělují do tří kategorií: teorie fází, typologické teorie a ekologické teorie. Teorie fází, do kterých řadí také například Postona [1990] jsou význačné tím, že vývoj identity etnicky ambivalentních jedinců pojmají jako lineární proces skládající se z několika po sobě jdoucích stádií, která jsou zakončena stádiem sebepřijetí. Typologické teorie říkají, že

identifikace etnicky ambivalentních jedinců může být různá. Od identifikace s jednou etnickou skupinou po identifikaci s více skupinami najednou. Třetím typem teorií jsou podle Osei-Kofi teorie ekologické, které korespondují s výše pospaným ekologickým přístupem.

Typologie teorií podle Osei-Kofi [2012]		
<i>teorie fází</i>	<i>typologické teorie</i>	<i>ekologické teorie</i>
lineární proces, navazující stádia vývoje	formy identifikace etnicky ambivalentních jedinců jsou různé	nelineární proces, zohlednění více faktorů
Poston [1990] Kich [1992]	Cortés [2000]	Rockquemore [1998] Root [1999, 2003]

Tab. 3

V českém prostředí je téma ambivalentní etnické identity neprobádanou oblastí. V oblasti multikulturality jsou poměrně častými tématy smíšená manželství [např. Šaročková 2003], kulturně, etnicky nebo i nábožensky smíšená soužití, na úrovni školních tříd [např. Lišková 2012, Obrovská 2014], ale i partnerských vztahů. Ve valném množství případů se jedná o vztahy mezi Čechy a občany jiných evropských zemí (Ukrajiny, Slovenska, Polska, případně Ruska, atd.), Muslimy nebo Romy. V českém akademickém kontextu výzkumu minorit má své postavení vietnamská či muslimská komunita.

Téma mého výzkumu, v České republice nediskutované, je odrazem jevů, které českou společnost mohou začít rezonovat. Zvyšující se globalizace a stále probíhající migrace produkuje fenomény, se kterými jsme se v našem kontextu ještě neměli možnost setkat.

Teorie vývoje etnický ambivalentní identity

Teoretický rámec Postona a Root použiji jako teoretický model, se kterým budu porovnávat výsledky své analýzy, abych zjistila, zdali tato typologie je aplikovatelná i v českém prostředí.

Teorie rozvoje identity příslušníků ke dvěma etnickým skupinám (*The Biracial Identity Development Model*) Carlose Postona [1990: 152] staví na poznacích předchozích teoretiků, jako jsou Cross (*Model of Identity Development for Afro-Americans*) [1971]; Morten a Atkinson (*Minority Identity Development Model*) [1983]; nebo také Stonequist (*Model of „Marginality“*) [1937] na něž navazuje následně Gibbs [1987].

Pokud bych pokračovala v logice kategorizace teorií do jednotlivých přístupů podle Rockquemore, Brunsma a Delgado [2009], Crossův model ani model Mortena a Atkinsona by nebylo možné přiřadit k žádnému z uvedených přístupů, jelikož jsou to teorie, které se zabývají vývojem identity etnický homogenních minoritních skupin. Gibbsův model by pak odpovídal variantnímu přístupu.

Model vývoje identity etnický ambivalentních jedinců podle Carlose Postona

Poston pracuje s modelem, který se od předcházejících teorií liší tím, že klade důraz na možnost vlastní identifikace jedince s více etnickými skupinami, aniž by museli vnitřně odmítat jednu ze svých etnicit [Poston 1990]. Hlavním důvodem, proč volím tuto teorii, je jasná definice jednotlivých stádií vývoje identity, které jsou, dle mého názoru, vhodným nástrojem k uchopení a pochopení celého tohoto procesu.

V Postonově pojetí se jedná o dlouhodobý proces, skládající se z několika po sobě jdoucích a na sebe navazujících stádií. Počátek vývoje identity jedince můžeme předpokládat v raném věku, ve chvíli, kdy je schopen uvědomovat si sám sebe v širším společensko-kulturním kontextu. Od toho se také odvíjí jednotlivá stádia. Poston tuto teorii zakládá na důležitosti rozvoje nezávislé identity, kterou zdůrazňuje již Erikson [1963] a tento úkol zasazuje do období adolescence.

Prvním stupněm Postonova modelu je období, kdy hlavní náplní je utváření **osobní identity**. „*Dítě má tendenci vnímat sebe sama nezávisle na svém etnickém původu. To ovšem*

neznamená, že dítě si není vědomo rasy a etnicity.“ [Poston 1990: 153] Dítě si uvědomuje, kým je, ale v jiných souvislostech než v souvislostech etnických. Vývoj tohoto stádia je závislý zejména na rodině a lidech dítěti blízkých.

Ve chvíli, kdy je osobní identita dítěte zformována, přichází druhý stupeň, a to **volba skupinové kategorizace**. Jde o období, kdy je dítě poprvé konfrontováno s vlastní etnickou dualitou. *„Jedinec v tomto stádiu je nucen vybrat si svou identitu, obvykle pouze jedné z etnických skupin. To se může stát obdobím krize, spojené s odcizením jedince.*“ [Poston 1990: 153] Poston také zdůrazňuje v návaznosti na Hall a její nepublikovanou dizertační práci z roku 1980, že jedinci, patřící k více etnickým skupinám, cítí tlak společnosti vybrat si pouze jednu etnickou skupinu, za účelem splynutí s okolím, jakožto s rodinou, vrstevníky nebo dalšími sociálními skupinami. Jedinec má dvě možnosti, jak svůj výběr provést. Zprv, vybere si multikulturní způsob bytí, zadruhé, upřednostní jednu etickou identitu před druhou jako tu dominantní. Na toto rozhodnutí, prozatím stále rozhodnutí vlastní, mají vliv (nejen) tyto faktory: faktor statutu, faktor sociální podpory a osobní faktor. Faktor statutu je založený zejména na etnicitě rodičů, dominantní etnicitě a demografií prostoru, kde jedinec žije, a také etnicitě a vlivu vrstevnické skupiny jedince. Faktor sociální podpory se zakládá na výchovném stylu jedincových rodičů ve vztahu ke kulturní diverzitě a mimo jiné také přijetí ze strany rodičů a širší rodiny. Faktorem osobním Hall míní především osobní vzhled, osobní charakterové rozdílnosti nebo kulturní znalosti.

Po volbě skupinové kategorizace, samostatném výběru referenční skupiny, nastupuje třetí stádium **popření**. *„Toto stádium je charakteristické zmatením a pocitem viny, že si jedinec musí vybrat identitu, která plně nevystihuje jeho původ. Kromě toho, jedinec často prožívá pocity viny, sebenávisti a nepřijetí jednou či více skupinami.*“ [Poston 1990: 154] Jedinec se nachází v neurčitém meziprostoru, kdy si uvědomuje nemožnost plného ztotožnění se s oběma rodiči a vůči rodiči, jehož etnicitu upozaduje, se může cítit provinile. Také se učí s touto dualitou vyrovnat a umět ocenit obě etnické skupiny svých rodičů.

Uznání, čtvrté stádium tohoto modelu, se vyznačuje tím, že *„jedinec začíná uznávat svou vícečetnou identitu a široké možnosti orientace svých referenčních skupin“* [Poston 1990: 154]. Jedinec si po předchozím stádiu nejasnosti a vnitřní rozvrácenosti uvědomuje obě své etnicity a začíná s nimi pracovat a vstupuje do posledního stádia.

Stádium **integrace**. „*Jedinec v tomto stádiu prožívá celistvost a integritu. Má tendenci uvědomovat si a vážit si všech svých etnických identit.*“ [Poston 1990: 154] Jedinec se po všech předchozích krocích vyrovnává s vlastní etnickou dualitou a přijímá vícečetnou identitu.

Model vývoje etnický ambivalentní identity podle Postona [1990]			
1	<i>osobní identita</i>	etnicita není vnímána	vliv rodiny a blízkých
2	<i>volba skupinové kategorizace</i>	první konfrontace s etnicitou, pociťovaný tlak společnosti	vliv etnicity rodičů, dominantní etnicitě a geografii prostoru, osobní vzhled, charakterové nebo kulturní rozdílnosti
3	<i>popření</i>	nejistota, zmatení pocit viny a nepřijetí	podpora okolí
4	<i>uznání</i>	uvědomění své etnické ambivalence	–
5	<i>integrace</i>	pocit celistvosti a integrity	–

Tab. 4

Poston pojímá proces utváření identity lineárně a poměrně rigidně. V případě, že by se proces utváření identity v českém prostředí ukázal jako nelineární, aplikace této teorie by narazila na své limity. Autor také s vlivy na utváření identity pracuje v rámci jednotlivých stádií, ale nezohledňuje stejné vlivy napříč více stádii.

Poston také blíže nezasazuje teorii do věkového rozmezí jedince. Jediné, k čemu se vztahuje, je adolescence. Podle logiky teorie je zřejmé, že např. první stádium odpovídá období před adolescencí a v období adolescence jedinec prochází procesem uvědomění a formace identity. Autor ani konkrétněji neurčuje věk, ve kterém by jedinec dosáhl stádia integrace. Lze tedy předpokládat, že proces utváření etnické identity může v některých případech být otázkou na celý život, ale většina procesu se odehrává v období adolescence. Také se nevěnuje tomu, zda všichni etnický ambivalentní jedinci projdou všemi stádii a proces dovedou až do posledního stádia integrace.

Strategie k přístupu řešení etnické ambivalentnosti podle Marii Root

Další pro tuto práci velmi důležitou teorií je teorie Marii Root, která v článku *Resolving Other Status: Identity Development of Biracial Individuals* vydaném v roce 1990 představuje jednu ze stěžejních teorií této výzkumné oblasti. Přináší rozlišení čtyř strategií, jak etnicky ambivalentní jedinci řeší vnitřní rozpor založený na této dualitě. Tyto strategie nazývá přijetí identity přidělené společností, identifikace s oběma rasami, identifikace s jednou rasou a identifikace s novou rasou [Root 1990: 199].

Strategie přinášející řešení, které Root popisuje, jsou oproti podobným teoriím jiných vědců specifické svou vzájemnou rovností, tzn. žádná z nich není kvalitativně vyšší nebo ta správná. Root také zdůrazňuje, že vývoj etnické identity je dynamický proces, v jehož průběhu se mohou i výše zmíněné strategie měnit [Root 1990].

Tato teorie také zohledňuje možnost, kdy se etnicky ambivalentní jedinec identifikuje s novou skupinou (viz. níže – identifikace s novou rasou), což považuji za výrazný atribut této teorie. Z tohoto důvodu také volím teorii Root jako stěžejní pro oblast přístupů k řešení etnické ambivalentnosti. Např. teorie Rockquemore [1998], která v rámci ekologického přístupu pracuje se čtyřmi typy sebepojetí (viz. tab. 2), ale nedisponuje možností identifikace s novou skupinou, by nebyla schopna reflektovat poznatky tohoto výzkumu.

První strategií řešení etnické ambivalence jedince je **přijetí identity přidělené společnosti**. Jde o pasivní strategii, jedinci je identita přidělena okolím, avšak může být také pozitivním řešením, v případě, že se jedinec cítí být součástí té etnické skupiny, kterou mu společnost přidělila. Nebývale velkou roli v tomto typu strategie řešení hraje široká rodina, která jedinci nabízí jistou referenční skupinu, která má i jiné než vzhledové a etnické charakteristiky [Root 1990: 199].

Dalším typem strategie je **identifikace s oběma rasami**. Specifická je odkazem k oběma etnicitám. „*Toto je pozitivní řešení, v případě, že jedincova osobnost zůstává stejná a cítí se stejně privilegován v rámci obou těchto referenčních skupin.*“ [Root 1990: 200] Jde o nejlepší možné řešení, avšak je také vázáno na místo rezidence jedince a míru tolerance ve společnosti. „*Sami vnímají svou jinakost jako jedinečnou vlastní charakteristiku.*“ [Root 1990: 200]

Třetí možností je **identifikace s jednou rasou**. Od první zmiňované strategie se liší svou aktivitou. Nejedná se o výsledek rozhodnutí vnějšího činitele, ale jedinec si aktivně vybírá, s jakou etnickou skupinou se bude sám identifikovat. „*Jde také o pozitivní možnost řešení, v případě, že jedinec se necítí marginalizován v rámci vybrané referenční skupiny a nepopírá druhou část svého etnického původu.*“ [Root 1990: 200] Autorka zdůrazňuje úskalí této varianty, a to například demografickou polohu jedince. Dosáhnout tohoto typu řešení může být v některých částech země (autorka referuje ke Spojeným státům americkým), případě světa, jednoduché. S tím souvisí další možný problém – situace, kdy etnická referenční skupina, se kterou se jedinec identifikuje, se liší od toho, jak je jedinec vnímán ostatními [Root 1990: 200].

Poslední variantou, kterou Root ve své typologii nabízí, je **identifikace s novou rasou**. „*Toto je pozitivní typ řešení, pokud se jedinec nesnaží skrývat nebo popírat žádné aspekty svého etnického původu.*“ [Root 1990: 201] Takto identifikující se jedinec je charakteristický schopností pohybu mezi etnickými skupinami, avšak stále je schopen je vnímat s nadhledem jako referenční skupiny, protože sám si vytvořil novou referenční skupinu [Root 1990: 201].

Níže uvádím tabulku shrnující typologii strategií podle Root.

Strategie řešení etnické ambivalence podle Root [1990]			
<i>přijetí identity přidělené společnosti</i>	<i>identifikace s oběma rasami</i>	<i>identifikace s jednou rasou</i>	<i>identifikace s novou rasou</i>
pasivní strategie, identita přidělena okolím	reference k oběma etnicitám, nejidealističtější řešení, závisí také na míře tolerance ve společnosti	aktivní strategie, může nastat rozpor mezi vlastní identifikací jedince a tím, jak je identifikován okolím	vytvoření nové referenční skupiny, schopnost pohybovat se mezi etnickými skupinami

Tab. 5

V rámci své práce, ve spojitosti s teorií Root, budu od této chvíle mluvit o etnicitě, nikoli rase. Držím se argumentu Šmausové a jakoukoliv jinakost budu analyzovat na úrovni etnicity. Je nutné také vzít v potaz, že tato teorie (stejně jako teorie Postona) byla publikována před třiceti lety, tudíž nereflektuje poznatky později přicházejícího ekologického přístupu a o etnické jinakosti uvažuje v binárním modelu. Proto budu k jednotlivým strategiím referovat jako například identifikace s jednou etnicitou.

Kontext české společnosti

V této kapitole se věnuji postojům české společnosti k cizincům a také tomu, na jakých atributech je statut cizince společností postaven. Přestože etnicky ambivalentní jedinci, kteří žijí v České republice, jsou české národnosti, což je ostatně také jedno z kritérií výběru mého výzkumného vzorku, často je k nim přistupováno jako k cizincům. Z tohoto důvodu se budu nyní blíže věnovat tomu, jak česká společnost k cizincům přistupuje. Následně také představím termíny občanského a etnického národa a jeho aplikaci na národ český.

Postoj české společnosti k cizincům

Podle posledního sčítání lidu je Česká republika národnostně homogenním státem, kdy se k jiné než české národnosti přihlásila 4 % obyvatel [Maděra, Klusák 2017: 7]. Šetření Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR ukazují, že česká společnost je poměrně netolerantní vůči cizincům v České republice. V rámci pravidelných šetření *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel* [Tuček 2020] a *Názory veřejnosti na usazování cizinců v ČR* [Spurný 2020a] z března 2020² se prokázalo, že postoje a názory společnosti na cizince jsou poměrně stálé i v průběhu let. V šetření *Tolerance k vybraným skupinám* se měřila také míra sociální distance k vybraným skupinám obyvatel, kdy respondent odpovídá, koho z dané skupiny obyvatel by nechtěl za souseda. Více než třetina respondentů by v takovém případě nechtěla být sousedem s lidmi jiné barvy pleti, čtvrtina lidí s cizinci a více než dvě třetiny s muslimy [Tuček 2020: 2]. Toto šetření také poukazuje na zajímavou spojitost, která byla zjištěna aplikací shlukovací analýzy, tedy že vnímání člověka jako cizince je spojeno s barvou pleti, avšak muslimové jsou od této kategorie naprosto odděleni [Tuček 2020: 3]. V české společnosti se tedy fyzická odlišnost, zejména tmavší barva pleti, ukazuje jako hlavní atribut cizince.

Šetření *Postoje české veřejnosti k integraci cizinců v ČR* z března 2020 se také zabývalo tím, co by měli udělat cizinci, kteří se přistěhovali do České republiky, aby nebyli společností vnímáni jako cizinci. Pro více než devět desetin české populace je nejdůležitější okolností pro

²Sběr dat pro tato šetření byl proveden na přelomu února a března 2020, tedy před vyhlášením nouzového stavu v březnu 2020, a nereflktují vliv tohoto opatření.

přijetí společností osvojení českého jazyka. České státní občanství je důležité pro tři pětiny a světlá barva pleti pro dvě pětiny společnosti [Spurný 2020b: 3].

Češství optikou modelu občanského a etnického národa

V oblasti výzkumu národa a nacionalismu se pracuje s dichotomií občanského a etnického národa, která často koresponduje s rozdělením Evropy na západní a východní. Tato spojitost je založena na výskytu občanských národů zejména v západní Evropě a Spojených státech amerických a národů etnických ve střední a východní Evropě.

Model občanského národa, typický tedy pro oblast západní Evropy a Spojených států, pramení ze sdíleného prostoru, teritoria. Přináležitost k občanskému národu je založena na sdíleném teritoriu státu. K takovému národu tedy přináleží všichni ti, kdo sdílí dané území a národnost. Model etnického národa je založen hlavně na sdílené etnicitě. Odkazuje zejména tedy k etnickému, dědičnému, původu. To, aby někdo mohl být identifikován jako občan tohoto národa, musí splnit kritérium zděděné etnicity.

Státy západní Evropy (např. Velká Británie, Nizozemsko, Francie, Švýcarsko) a Spojené státy americké jsou těmi státy, jejichž národy jsou občanské, zatímco státy střední a východní Evropy (např. Česká republika), byly konstituovány na základech etnických národů [Shulman 2002].

Toto uchopení národa nám může napomoci vysvětlit, jak se konstruuje koncept češství nebo některé postoje společnosti. Jak zmiňuji výše, pro českou společnost se jako cizinec jeví zejména ten cizinec, který má jinou barvu kůže. Barva kůže v této situaci odkazuje zejména na odlišnou etnicitu jedince a logikou občanského a etnického národa mu odebírá možnost být společností přijímán jako jeden z nich. Na druhou stranu, sami Češi deklarovali, že znalost jazyka a státní občanství je dostačujícím parametrem, aby z jedince byl sejmut statut cizince. Otázkou ovšem zůstává, který z atributů je v každodenní praxi považován za nejdůležitější.

Výzkumný vzorek a metoda jeho výběru

Při výběru respondentů jsem se řídila metodou účelového výběru, jejímž cílem je získat respondenty strategickým způsobem tak, aby byli relevantní pro téma výzkumu a byli v souladu s klíčem kritérií [Bryman 2012: 418]. Následně, jsem pokračovala metodou sněhové koule.

Respondenty jsem vybírala podle mnou navrženého klíče. Kritéria jsou postavena tak, aby vzorek odpovídal tématu mého výzkumu. Klíč výběru respondentů a jeho odůvodnění je následovné:

- 1) **respondent je ve věku mezi 15 a 25 lety** – Podle Eriksona [1968] je právě období dospívání zásadní pro formování identity. Je to adolescence, kdy se jedinec potýká také s krizí identity. Zaměření se na tento věkový rozptyl umožňuje nejen zastihnout jedince v různých fázích vývoje identity a snahy vyřešení krize identity, ale také pokrývá životní fázi, kdy jedinec ještě nevztahuje svou identitu také ke svým potomkům.
- 2) **respondent vyrůstal v České republice** – pro zasazení výzkumu do kontextu české společnosti mě zajímá také konfrontace s českou společností.
- 3) **jeden z rodičů respondenta pochází z afrického státu** – v rámci tohoto výzkumu se zaměřím pouze na jednu oblast dětí ze smíšených vztahů, a to vztahy mezi Čechem/Češkou a partnerem z jakéhokoliv státu Afriky. Toto zaměření vybírám z důvodu přesvědčení, že zkušenosti respondentů, jejichž jeden rodič je například z oblasti Asie či Blízkého Východu, zažívají odlišné situace v závislosti na konotacích ve společnosti, které daná geografická oblast přináší. Toto vymezení také přináší specifickou tělesnou odlišnost, která ve společnosti může vyvolávat různé reakce. Dle mého názoru jsou zkušenosti, kterými se v této práci zabývám, mezi lidmi různých skupin tak odlišné, že není v mých silách se podrobně věnovat vícero zmíněným oblastem v rámci bakalářské práce.
- 4) **jeden z rodičů respondenta je Čech** – státní příslušnost, případně vlastní identifikace jednoho z rodičů jako Čecha, je pro mě důležitá z důvodu určitého „zakořenění“, „ukotvení“ respondenta do české společnosti. Právě distinkce mezi oficiální národností a vlastním pocitem sebeurčení může v rámci identity jedince hrát také výraznou roli, ať už jako jasnou referenční skupinu či skupinu,

vůči které se jedinec vymezuje. Tento bod také odkazuje k propasti, která je v rámci těchto vztahů/rodin tvořena mezi dítětem a rodičem. Tím se například odlišuje od rodin, které pochází z jiné země, než ve které žijí, v takovém případě rodiče s dítětem potkávají obdobné situace.

Představení výzkumného vzorku

Na základě těchto kritérií jsem tedy vybrala pět respondentů, kteří pokryli celé věkové rozmezí. Z těchto pěti respondentů dvě byly ženy, tři muži. Pro přehlednost uvádím tabulku respondentů. Všichni respondenti mají matku Češku, otce původem z afrického státu. Bližší specifikaci země původu otce neuvádím, jelikož pro tuto práci není relevantní. Za účelem lepší orientace byla jednotlivým respondentům přidělena fiktivní jména.

Přehled respondentů			
Respondent 1	Nora	žena	16 let
Respondent 2	Sára	žena	24 let
Respondent 3	Ben	muž	21 let
Respondent 4	Roman	muž	19 let
Respondent 5	Filip	muž	18 let

Tab. 6

Etika výzkumu

Uvědomuji si citlivost zkoumaného tématu, proto jsem k rozhovorům přistupovala s naprostým respektem.

Před každým rozhovorem jsem respondenta seznámila s cílem rozhovorů, účelem výzkumu a odpověděla na veškeré otázky týkající se výzkumu. Každý participant výzkumu se rozhovoru účastnil dobrovolně. Každý respondent byl ubezpečen, že jeho participace ve výzkumu je naprosto anonymní a veškerá pořízená data budou anonymizována. Po celou dobu výzkumu jsem se držela norem etického kodexu, primárně jsem vycházela z Etických směrnic České asociace pro sociální antropologii [Česká asociace pro sociální antropologii 2020].

Metodologie

V této kapitole představím zvolenou metodologii, její odůvodnění a reflexi. Nejprve se věnuji reflexi výzkumu a mé pozici jakožto výzkumníka, následně metodě sběru dat a bližšímu představení narativního rozhovoru a jeho struktury. Nakonec představuji užitou analýzu dat.

Reflexe výzkumu

Pro výzkum jsem zvolila narativní biografické rozhovory a v tomto duchu jsem se také na rozhovory připravovala. V rámci rozhovorů se ale narativní přístup ukázal jako problematický. Přestože se tento přístup jeví jako ideální metoda rozhovoru pro toto téma, respondenti měli ve většině případů problém rozmluvit se v odpovědi na iniciační otázku v první části. Domnívám se, že příčin může být několik. Zaprvé, je to široké téma, proto pro respondenty mohlo být těžké ho uchopit a tápali, kde začít a jak své vyprávění pojmut. Zadruhé, ruku v ruce s předchozí příčinou jde také to, že jde o téma poměrně složité a osobní. Respondenti se mohli potýkat s jasnou artikulací svých zkušeností, také s tím, aby se svěřili vesměs cizí osobě. Třetí možnou příčinou může být to, že respondenti v některých případech o tomto tématu nikdy nepřemýšleli, případně s nikým o svých zkušenostech a pocitech nemluvili. Domnívám se, že v každém z rozhovorů se projevila kombinace některých ze zmíněných příčin a i přes původně zamýšlenou metodu narativního rozhovoru jsem musela reagovat na vzniklou situaci a rozhovor vést jako semi-strukturovaný. To bylo možné díky podkladům pro druhou část narativního rozhovoru, které jsem měla připravené.

První část byla z iniciativy respondentů zkrácena buďto na několik vět, či krátký úvod. Byla jsem tedy nucena pokládat více otázek, které kopírovaly logiku Postonovy teorie, abych získala srovnání s touto teorií. I přesto, že v některých rozhovorech bylo třeba pokládat více otázek, než by si narativní rozhovor žádal, bylo stále možné identifikovat linky narativu iniciované samotným respondentem.

Co se avšak ukázalo jako pozitivum pro tyto rozhovory, byla má pozice jako výzkumníka. Jak jsem již několikrát zmínila, toto téma může být pro respondenty těžké sdílet, proto to, že já sama mám podobnou zkušenost a pravděpodobně sdílíme podobné pocity, mohlo respondentům pomoci cítit se v rámci rozhovoru komfortněji. Například podle Archer sdílená etnicita, případně jiný společný prvek mezi respondentem a výzkumníkem, umožňuje

výzkumníkovi identifikovat se a porozumět svým respondentům na základě sdílených znalostí a zkušeností [Archer 2002: 118]. Avšak to, že sdílíme některé stejné zkušenosti, nepovažuji za nutnou podmínku porozumění, jelikož prožívání jednotlivých zkušeností se u každého liší.

Ze strany respondentů byla několikrát vznesena otázka, zdali jsou mé zkušenosti podobné, či jak jsem své dětství prožívala já. S takovými otázkami jsem počítala, proto jsem na ně odpovídala pravdivě, avšak do opovědí jsem zahrnovala pouze oblasti, které respondent sám již v rámci narativu zmínil, abych tím nesměrovala téma rozhovoru.

Přestože nakonec rozhovory byly vedeny spíše jako semi-strukurované s prvky narativního rozhovoru, považuji za důležité představit také můj záměr, tedy narativní přístup k přípravě rozhovoru, jelikož od toho se také odvíjela dynamika rozhovoru.

Reflexe vlastní pozice

Osobní zkušenost výzkumníka má na výzkum velký dopad. Ať už se jedná o samotné téma výzkumu, které si výzkumník vybírá, stejně tak jako výzkumný problém i zvolená metodologie. Každý kvalitativní výzkum má za sebou příběh svého vzniku a motivace výzkumníka k danému tématu. V případě mého výzkumu nelze mou motivaci k této práci krátce shrnout do úvodu. Má životní zkušenost má, jak se ukázalo, velký vliv na celý tento výzkum. Téma samotné pramení z mé osobní zkušenosti a z otázky, zdali to takto vnímám pouze já, nebo se jedná o fenomén, který je ve společnosti identifikovatelný. Nemohu se tedy tvářit jako nezaujatý pozorovatel či pouhý sběratel dat. Má osobní zkušenost totiž formuje otázky, které by jinak položeny nebyly, učí mě myslet v kategoriích, které by jinak pro mě byly neznámé a nutí mě přemýšlet o jevech, které by byly nepředstavitelné. Je tedy více než pravděpodobné, že samotná interakce s respondenty byla touto skutečností silně ovlivněna. Ať už se jedná o výše zmíněné jevy nebo také vytvoření pocitu sounáležitosti a pochopení respondenta z důvodu podobnosti našich životních zkušeností. Právě bližší pochopení ze strany výzkumníka a pocit sdílené zkušenosti ze strany respondenta může napomoci k překročení jinak nerovného vztahu výzkumník – respondent.

Konvenční rozhovor rozdělí moc mezi výzkumníka a respondenta nerovnoměrně. Výzkumník určuje tematické rámce, ve kterých se bude rozhovor pohybovat a respondent je v podstatě bezmocný [Oakley 2016: 197]. V případě, že výzkumník čerpá ze svých zkušeností,

snadněji pochopí zkušenosti respondenta [Cotterill, Letherby 1993: 74], a zároveň rovnoměrněji rozkládá síly v jinak mocensky nerovném vztahu [Cotterill, Letherby 1993: 72].

Jsem si vědoma, jaké potenciální nebezpečí přílišná angažovanost může přinést, avšak v případě tohoto výzkumu není možné s touto rovínou nepracovat. Jak píše Cotterill s Letherby, je lepší přiznat vlastní zkušenosti a analyticky se jim věnovat než se hlásit k falešné představě objektivitě [Cotterill, Letherby 1993: 74].

Metoda sběru dat

Biografický narativní rozhovor umožňuje blíže pochopit struktury, ve kterých respondenti o daném tématu přemýšlí, dovoluje identifikovat životní období, které je pro jedince tématem nejvíce spojeno a odhalit tím důležité oblasti spojené s jejich identitou. Je možné, že téma mého výzkumu nebylo pro respondenty dosud oblastí, nad kterou by hlouběji přemýšleli, proto artikulace jasných odpovědí by pro ně mohla být složitá. To je podpořeno podstatou samotného tématu. V rámci provedených rozhovorů se snažím najít podobnosti a porovnat je s již zmiňovanými teoriemi Postona a Root. Narativ, jakožto „*privilegované komunikační médium lidské subjektivitě a osobní identity*“ [Hájek, Havlík, Nekvapil 2012: 206], je vhodným nástrojem jak se dostat k osobní zkušenosti jedince. Poznat jak jednotlivé jevy nazývá, jakou jim přikládá důležitost a jakou roli v jeho životě daná témata či jevy hrají. Autobiografické vyprávění mimo jiné disponuje zajímavou schopností, a to propracovat se také, kromě již uvědomovaných zkušeností, ke zkušenostem nevědomým a ještě kognitivně nezpracovaným [Schütze 2007: odst. 12 in Hájek, Havlík, Nekvapil 2012: 206]. Díky této vlastnosti biografického narativního rozhovoru jsem měla možnost se od respondentů dozvědět informace, které by v rámci semi-strukturovaného rozhovoru pravděpodobně nebyly zmíněny.

Pro účely tohoto výzkumu bylo provedeno 5 rozhovorů, které se uskutečnily na přelomu února a března tohoto roku. Délka rozhovorů se pohybovala od 50 minut až po 3,5 hodiny. Rozhovory probíhaly v neutrálním prostředí, většinou v kavárně.

Narativní rozhovor

V rámci narativního rozhovoru jsem se snažila dodržet zásady metody BNIM, *Biographic-Narrative-Intepretative Method*, autora Toma Wengrafa [2001]. Tato metoda pramení z metody narativního rozhovoru podle Schütze, je tedy možné najít podobné prvky a strukturu v obou teoriích, avšak Wengraf tuto metodu následně rozvádí, představuje zásady vedení takového rozhovoru a popisuje situace, které mohou nastat a jejich řešení. Pro tento výzkum jsem zvolila SQUIN BNIM typ rozhovoru, v originále *Single Question Aimated Inducing Narratives*. Tento typ rozhovoru minimalizuje intervence ze strany tazatele na minimum a umožňuje respondentovi udávat tempo i nastolovat témata rozhovoru.

BNIM rozhovor se skládá ze tří fází, kdy v ideálním případě první dvě fáze jsou ihned po sobě, rozděleny pouze krátkou přestávkou a třetí fáze se koná až po několika týdnech až měsíci, po první (primární) analýze. Třetí fáze je volitelnou částí rozhovoru. Z časových důvodů v rámci tohoto výzkumu nebude dodržen rozestup několika týdnů mezi druhou a třetí částí. V případě potřeby bude třetí část navazovat po krátké pauze ihned na část druhou.

Při první fázi tazatel pokládá pouze úvodní, iniciační otázku, jejímž cílem je iniciace vyprávění ze strany respondenta. Tato otázka má většinou následující formu: „*Prosím, vyprávěj mi tvůj životní příběh, veškeré události a zkušenosti, které jsou pro tebe důležité.*“ Je důležité nijak otázku nespecifikovat, nevysvětlovat a respondenta nenavádět, kde začít. Cílem je, aby respondentovi byla nechána svobodná volba, v jakém časovém období a jakou událostí začne. V této fázi tazatel nijak nezasahuje do respondentova vyprávění a na nic se nedoptává. Pouze si poznamenává témata, o kterých respondent mluví, stále pečlivě poslouchá a nesmí v respondentovi vyvolat pocit, že ztratil jeho pozornost. První fáze končí ve chvíli, kdy respondent dá jasně najevo, že dále nemá o čem mluvit. Schütze tento okamžik nazývá jako tzv. *coda*, moment, kdy je čas se přesunout k druhé fázi.

Mezi první a druhou fází Wengraf doporučuje kratší přestávku, aby si tazatel prošel své poznámky a připravil otázky. Ve druhé fázi tazatel pokládá otázky pouze na témata, která byla v rámci respondentova narativu zmíněna, v pořadí, ve kterém je řekl, a v termínech, které sám respondent používá. Cílem těchto otázek je vyvolat další vyprávění o daných tématech.

Třetí fáze slouží jako možnost pro tazatele k bližšímu objasnění. Je strukturována podle tazatelova zájmu a nyní se může ptát i na nezmíněná témata. Tyto otázky už nemají co dočinění se samotným narativem.

Role tazatele v – první a druhé fázi – rozhovoru je pouze nápomocná, cílem je, aby respondent příběh vyprávěl tak, jak sám uznává za vhodné a jak je jemu příjemné, proto zásahy do rozhovoru ze strany tazatele musí být nápomocné, ale v žádném případě nesmí respondentově vyprávění nijak udávat směr.

V souladu s touto metodou jsem si připravila průvodce iniciační otázkou (viz. níže), který slouží jako návod pro tazatele, aby nedošlo k pozměnění iniciační otázky napříč rozhovory. Tento průvodce (tzv. *design sheet*) se skládá z pěti komponentů, přičemž každý má svou nezastupitelnou roli a dohromady tvoří celek. Tyto komponenty musí 1) identifikovat celkové téma, 2) zdůraznit pluralitu událostí a zkušeností, na kterých je možné vyprávění stavět 3) vyhnout se tomu, aby se respondent cítil být nucen dodržovat chronologický postup 4) ujistit respondenta, že není omezen časem a 5) informovat respondenta o tom, že nebude přerušován.

SQUIN Design Sheet – SS1.

SINGLE QUESTION AIMED AT INDUCING NARRATIVE(S)

- 1) Mohl/a bys mi prosím vyprávět o tom, jaké to je, mít tmavší barvu kůže...
- 2) Pro mě jsou zajímavé všechny události a zkušenosti, které pro tebe osobně byly nebo jsou důležité anebo nějak formovaly, to kým jsi teď?
- 3) Můžeš začít v kterémkoliv období svého života.
- 4) Času máme dost, můžeš si dát na čas.
- 5) Já Tě budu pouze poslouchat a nebudu Tě přerušovat.
Jen si budu dělat poznámky, v případě, že bych měla nějaké otázky, až skončíš.
Začni kdykoliv se Ti bude chtít.
Takže, mohl/a bys mi prosím vyprávět o tom, jaké to je...

Tab. 7

Pro účely této práce jsem si určila několik oblastí, které jsou stěžejní, a je potřebné, aby v rámci rozhovoru zazněly. Tyto oblasti vychází z nároků, které si kladou teorie Postona a Root, abych byla schopna komparace. K těmto oblastem jsem přidala několik dalších, které, dle mého

názoru, mohou přinést ucelenější představu o problematice a mohou být nástrojem bližšího vysvětlení. V případě, že oblasti nebyly pokryty respondentem samotným v první či druhé fázi, třetí fázi rozhovoru jsem strukturovala tak, aby tyto oblasti byly zmíněny. Oblasti zájmu jsou tedy následující:

- 1) **posun v přemýšlení o sobě samém a tématu obecně** – tato oblast je pro mě důležitá, abych byla schopná identifikovat, zda jedinec prošel, či prochází, určitými stádii vývoje identity, zda je sám reflektuje a jestli jeho smýšlení o sobě samém prošlo vývojem.
- 2) **momentální představa o sobě** – poskytuje možnost zasazení vlastní představy jedince o sobě samém do širšího kontextu v souvislosti se stádii vývoje identity a strategiemi řešení dvojího původu.
- 3) **role rodiny a přátel** – v této oblasti mě zajímá, jakou roli sehrávají tito socializační činitelé, jak jedince formují a zda je vnímá jako důležitý prvek i své identity.
- 4) **vlastní percepce v kontextu s českou společností, zkušenosti** – reflexe zkušeností a vnímání české společnosti mi dovolí zasazení etnický ambivalentních jedinců do spojitosti s českou společností.
- 5) **užívaná terminologie a kategorizace** – už samotná metoda rozhovoru vyžaduje pečlivé sledování terminologie užívané respondentem, domnívám se, že právě samotná terminologie a kategorizace, kterou jedinec užívá, může být jedním z klíčů k porozumění jeho příběhu a zkušeností.

Analýza dat

Rozhovory byly analyzovány prostřednictvím narativní analýzy. Tato analýza je schopna identifikovat širší interpretativní rámce, skrze které lidé přeměňují bezvýznamné události v události významné [Ezzy 2002: 95], v události, které v kontextu daného tématu pro ně jsou signifikantní a stojí za zmínku.

V rámci analýzy rozhovorů jsem se držela hermeneutického přístupu narativní analýzy, jelikož mým cílem bylo „*odhalení významů, které byly do vyprávění vypravěčem vloženy*“ [Hájek, Havlík, Nekvapil 2012: 206]. Rozhovory byly pečlivě přepsány a anonymizovány.

Skrze narativní analýzu jsem také chtěla zjistit, jak velkou roli v procesu utváření identity hraje pro mnou zkoumané jedince jejich „nejasná“ etnicita, či nemožnost sebeidentifikace s většinovou společností. Jaký byl, či popřípadě stále je, proces sebepochopení a utváření vlastního světonázoru, jak se sami vnímají v kontextu české společnosti, a samozřejmě, jaké jsou ty důležité faktory, které ovlivňují proces utváření jejich identity. Mým cílem je zjistit, zdali se v životních zkušenostech respondentů opětovně vyskytují stejné prvky procesu vývoje identity a zdali korespondují s předloženými teoriemi.

Analýza

V této části práce se od teorie a metodologie přesouvám k interpretaci dat a zasazení dat do souvislostí s představenými teoriemi.

V rámci analýzy jsem se zaměřila zejména na dvě témata: zaprvé, reflexe pojetí vlastní jinakosti a změny sebekoncepce v čase, abych zjistila, zdali je možné identifikovat různá stádia vývoje identity jedinců, které bych mohla porovnat s teorií Postona. Druhým tématem, které pro mě bylo stěžejní, abych mohla srovnat svá data s teorií Root, je sebekoncepce (či sebezpojetí) respondenta v současnosti. To mi dovolí zjistit, jakou ze strategií, se kterými Root pracuje, respondenti volí, a také jaké faktory toto často neuvědomované rozhodnutí ovlivňuje.

V následující části práce se nejprve zaměřím na samotný proces utváření identity etnický ambivalentních jedinců, v druhé části na způsoby řešení této ambivalentnosti.

Proces utváření identity

Jak jsem již zmínila, utváření identity je proces dlouhodobý, jehož cílem není vytvoření rigidní identity, která po zbytek života zůstává neměnná, ale pochopení sebe sama v kontextu konkrétního životního období. Skrze rozhovory jsem se dostala ke vzpomínkám respondentů, které po podrobnějším prozkoumání vykazují velmi podobnou linku. Tuto linku vývoje vysvětlím v kontextu *The Biracial Identity Development Model* Carlose Postona [1990].

Linka uvažování o své jinakosti mezi respondenty prochází vývojem, který ve velmi zjednodušeném schématu je následující: malé dítě jinakost nevnímá – jedinec si jí všimá ve chvíli, kdy ho na to někdo upozorní – snaží se dosáhnout konformity – uvědomuje si svou jedinečnost – přijetí.

První stádium

Stádium první, které Poston popisuje jako stádium osobní identity, se vyznačuje tím, že respondenti k němu odkazují jako k období, kdy děti neřeší, jak kdo vypadá. V kontextu školní docházky je toto stádium zasazeno do období mateřské školy. K tomuto stádiu se respondenti v rámci vyprávění většinou vraceli po druhém nebo třetím stádiu, kdy ho vysvětlovali v kontrastu s těmito fázemi – jako období, kdy jinakost nebyla pro nikoho předmětem zájmu.

Pro etnicky ambivalentní jedince toto stádium není tolik podstatné v kontextu celkového procesu utváření identity.

Druhé stádium

Ve vyprávění respondentů hraje klíčovou roli zejména stádium druhé, jakožto moment, či časové období, které je respondent schopen reflektovat jako zlomové, jako okamžik, kdy si uvědomil svou etnickou odlišnost vůči majoritní společnosti. Tímto momentem může být vzpomínka, která popisuje konkrétní incident:

Moje třeba nejstarší vzpomínka, kdy jsem si nějak to uvědomila, já si to moc nepamatuju, ale to bylo, když na základce mi jeden kluk řekl, že vypadám jako hovno, já jsem hlavně ani nepochopila, že je to kvůli barvě pleti, prostě jsem myslela, že jsem ošklivá. Potom s časem mi to došlo.

[Nora]

nebo zasazení do širšího časového období:

To, že jsi v uvozovkách jiný, přichází spíš až když si ve školce nebo ve škole, když na to někdo upozorní. To je ten první impuls, kdy jako aha, asi nejsem úplně jako ostatní, ale s takovou nepříjemnou zkušeností jsem se setkal až na základce, třeba druhá třída.

[Roman]

Oba přeložené úryvky se vyznačují tím, že reflektují první zkušenost, kdy si jedinci uvědomili, že se nějak výrazněji odlišují od majority. Většina interakcí, která vedla k tomuto uvědomění, upozorňovala na tón pleti a často se vázala s hanlivými pojmenováními. Etnicita figuruje jako, pro respondenta přirozená část vlastní osobnosti, kterou nijak nevnímá, do chvíle, kdy někdo další nevyzdvihne jejich jinak vypadající pleť jakožto nejvýraznější prvek odlišnosti. Dalším společným prvkem všech výpovědí je poměrně logické rámování vyprávění v **kontextu úrovní školního systému**. Respondenti své vzpomínky dávají do souvislostí s mateřskou školou, prvním či druhým stupněm základní školy a střední školy, přičemž ke každému období školní docházky referují jako k dobrému či špatnému, v závislosti na tom, v jaké míře a v jakém kontextu byla jejich etnicita vyzdvihována v mezilidských interakcích.

Podle Luke [1994: 63] škola hraje výraznou roli v otázce vývoje identity. Škola jako první místo, kde dochází k trvalému kontaktu, je tím nejvýraznějším zdrojem stresu, jak pro rodiče, tak pro děti. V rámci školního vyučování se v dětech také formuje a legitimizuje například to, které sociální skupiny jsou relevantní a které mají moc.

Zajímavým bodem, který jsem v této fázi identifikovala, je rozkol mezi pojetím etnické jinakosti a jejích důsledků v **domácím a tzv. nedomácím prostředí**. Respondenti často o „nedomácím“ prostředí, o všem mimo hranice domova, referují jako o světě. Tento rozkol spočívá v přiřazování důležitosti barvě pleti, kdy v rodině není jinakosti věnována pozornost a dítě je vychováno v tolerantním prostředí. To také navazuje na samotné chápání lidské jinakosti nesoucí se ve smyslu „na barvě nezáleží“. Exemplárním příkladem je následující ukázka:

Celé dětství do tebe rodiče hrnou, že jsme všichni stejní, takže vyrůstáš v přesvědčení, že je jedno, jak kdo vypadá a pak jsi vypuštěn do toho velkého světa, a není to tak. Žiješ v tom přesvědčení, vždyť je jedno, kdo jaký je, ale jedno to není. Mám pocit, že pro tolik lidí není jedno, jak kdo vypadá.

[Nora]

Respondentka v této části rozhovoru mluví o **nejistotě v sebe sama**, kdy se přesvědčení, ve kterém byla vychována, neshoduje s přístupem společnosti. Sama vyrůstala s představou všeobecné rovnosti lidí, zejména rovnosti na základě fyzického vzhledu, až do okamžiku, kdy byla vystavena konfrontaci své jinakosti se „světem“. Přestože domov, rodina a domácí prostředí jsou respondenty označovány za bezpečné místo, kde mohou být sami sebou, často bývá, i přes veškerou lásku k rodičům, označováno taky jako místo nepochopení. Odkazují k **nepochopení** jejich denně zažívané zkušenosti **ze strany rodičů**. Jeden z respondentů v kontextu popisu komunikace s jeho rodiči toto nepochopení popsal následovně:

Ani ta máma ti nemůže rozumět. Protože ona neví, jaké to je.

[Ben]

K fundamentálnímu rozdílu mezi rodičem a potomkem se v rámci rozhovorů vyjádřilo několik respondentů, jedna z nich tento rozdíl popsala takto:

Moje mamka žije ve světě, kde je bílo a nikdy nebude odmítána za to, že je bílá.

[Sára]

Respondenti v kontextu se zmiňovaným nepřeklenutelným rozdílem mluvili právě o již diskutovaném nepochopení ze strany rodičů. „*Ti, jakožto držitelé jedné etnicity, mohou mít pouze minimální pochopení nebo zkušenost s konflikty, kterým jejich dítě čelí. Tato dynamika ve vztahu rodič – dítě je často pro dítě přítěží k tomu, aby ve vztahu našlo tolik potřebnou pomoc a možnost identifikace s rodiči.*“ [McClurg 2004: 170] Důraz byl v rozhovorech kladen zejména na matku, která v případě všech mých respondentů byla „bílá“ a jako matka „*vůbec nechápala, podle mě doted' nechápe ty subtility, se kterými se musíme potýkat*“ [Sára].

Ve vyprávění respondentů se často vyskytuje motiv: matka se mnou o tom mluvila, snažila se mě pochopit, ale ze své podstaty mě pochopit nemohla. Matky se ocitají v pozici, kdy jejich dítě čelí jevům, se kterými ony nikdy zkušenost neměly, pravděpodobně v jejich společnosti ani mít nebudou, ale pro jejich dítě je to každodenně zažívaná zkušenost. Dítě hledá v rodiči porozumění, kterého se mu ale nemůže dostat. Je přirozené, že rodiče své dítě ve vztahu k etnicitě vychovávají na základě svých zkušeností a svém pojetí etnicity, ale také záměrně multikulturně s důrazem na všeobecnou rovnost lidí. Pokud je tedy vychováno v milující rodině a přesvědčení, že na etnicitě či barvě pleti nezáleží, je pravděpodobné, že dítě je následně konfrontováno s důležitostí etnicity pro společnost mimo domov. Je důležité mít na paměti, že „*rodičovství v tomto kontextu je fundamentálně jiná emocionální, kulturní a politická zkušenost pro oba rodiče*“ [Luke 1994: 58].

Sama si pamatuji, jak těžké, až ponižující, bylo v dětství přijít za rodiči a svěřit se jim s tím, čemu jsem čelila a co mi kdo řekl. Přestože jsem věděla, že oběma rodičům můžu říct cokoli, že mě podpoří a budou se mi snažit pomoci, bylo nesmírně těžké artikulovat to, co mě zraňovalo, dotýkalo se mé naprosté přirozenosti, nejčastěji barvy kůže. O to těžší bylo svěřit se s různými incidenty rodiči s africkými kořeny a poukázat tak také na jeho fyzickou odlišnost.

Než se zaměřím na přechod ke třetímu stádiu, pozastavím se u **role sourozenců**. Sourozenci a zejména přítomnost staršího sourozence, je pro etnicky ambivalentní jedince stěžejní. Jelikož často opakovaným argumentem této práce je absence referenční skupiny, se kterou by se etnicky ambivalentní jedinec mohl identifikovat, sourozenci jsou těmi, kdo tuto skupinu mohou částečně poskytnout, a to, zdali jedinec má staršího sourozence, se v datech

také výrazně projevilo. Ti, kteří mají staršího sourozence, popisovali, že právě on byl často tím, komu se svěřovali nebo kdo jim radil a někdy i nahrazoval rodiče. Ti, kteří mají mladší sourozence, je vnímají jako možnost s někým sdílet své zkušenosti a být pro ně oporou. Samotná komunikace a diskuze nad tématy, které jejich etnická ambivalence přináší, může tento proces usnadnit. Sourozenci jsou tedy v procesu utváření identity faktorem, který se může výrazně pozitivně projevit.

Mezi druhým a třetím stádiem dochází k plynulému přechodu. Druhé stádium sloužící jako první meta, od které následně respondenti odvozují své vyprávění, může být vnímáno spíše jako velmi krátké období, tzv. **moment uvědomění**, jako stupínek k třetímu stádiu, a to stádiu konformity.

Třetí stádium

Třetí stádium je dle mých dat typické **touhou po konformitě** s většinovou společností. Tato touha se projevuje snahou upozadit svou etnicitu. Respondenti často mluví o studu, snaze být jako ostatní, problému přijmout sám sebe. Pokud budu užívat Postonovy terminologie vztahující se k tomuto stádiu, jde o popření. Snaze tzv. splynout a nevyčínat z davu a jejím důsledkům se budu nyní věnovat podrobněji. Tato fáze byla většinou spojována s druhým stupněm základní školy a střední školou. Root toto období školní docházky popisuje jako „*složitě období, kdy teenager hledá balanc mezi nalezením své jedinečné identity a dosažením konformity s vrstevníky*“ [Root 1990: 194]. Proto je adolescence pro mnoho etnicky ambivalentních jedinců složitějším obdobím, než pro jejich mono-etnické vrstevníky [Root 1990: 194].

V rámci třetího stádia jsem identifikovala dva hlavní faktory, skrze něž jde na tuto fázi nahlížet ze dvou úhlů pohledu. Těmito faktory jsou věk a gender respondenta. Věk, respektive období, ve kterém respondenti procházeli pubertou, a s tím spojená stádia vývoje identity se nejvýrazněji odráží v této fázi, a to ze dvou důvodů. Zaprvé, starší respondenti, kterým je dnes 22 a více let, procházeli pubertou v době, kdy sociální sítě fungovaly jinak, než fungují dnes a v době, kdy mladší respondenti procházeli pubertou. V té době sociální sítě nebyly tolik propojené se zahraničím jako dnes, tudíž dostat se do styku s jakoukoliv etnickou rozmanitostí bylo mnohem složitějším. Zadruhé, i v rámci několika let, které dělí nejstaršího a nejmladšího respondenta tohoto výzkumu, česká společnost pravděpodobně prošla určitým vývojem

a respondenti ji vnímají jako tolerantnější. To je nejčastěji reflektováno respondenty, kteří mají mladší sourozence a vnímají tento rozdíl nejintenzivněji. Druhým výrazným faktorem je zmiňovaný **gender**. To, jak tato fáze probíhala, či jak dlouho trvalo, než se překlenula do dalšího stádia je diametrálně odlišné mezi ženami a muži.

Někteří respondenti, zejména muži, svoji jinakost vnímali jako něco výjimečného, co jim někdy přinášelo také určité nevýhody jako například očekávání ostatních nebo nepříjemné interakce s rasistickým podtónem, které ale nijak výrazně jejich život neovlivňovaly. Co má ale většina zbylých respondentů společného je snaha etnicitu popřít, aby se vyhnuli konfrontacím jejich přirozenosti. Etnicita je vnímána jako nejpřirozenější prvek jejich osobnosti, který je neovlivnitelný. Typický motiv jejich narativu je založen na pocitu studu, nerovnosti ostatním a snahy eliminace prvků jinakosti.

Jeden z respondentů popsal svou odlišnost jako zdroj **pocitu nerovnosti** ostatním, kdy tmavší pleť je vnímána jako stigmatizující a znevýhodňující prvek ve společnosti.

Mám pocit, že když se srovnám s ostatními, jako kdyby všichni začínali s čistým štítem, nebo byli o dva tři kroky napřed, ale já tam mám pořád tu mezeru, kdy tam mám pořád to, že moje pleť je tmavší, což bych řekla, že tady se nebere jako něco dobrého. Vždy je to spojené s něčím horším.

[Nora]

Častý motiv, který se rozhovory prolínal, byl **motiv neustálé přítomnosti**. V tomto pojetí svoji etnicitu vnímají jako neurčitou entitu, která je v jejich životech stále přítomna a je na ni ze strany ostatních upozorňováno na denní bázi různými typy interakcí. Ať už se jedná o pohledy lidí, otázky „Ale odkud doopravdy jsi?“ nebo pochvaly, že umí hezky česky. Respondenti k této všudypřítomné entitě zaujímají distancující se postoj a vnímají se spíše jako pasivní aktér probíhajících interakcí. K tomu se váže další motiv, forma projevu etnicity do každodenního života, a to, když svoji odlišnost vnímají jako slabé místo své osobnosti, skrze které je snadné je zranit.

Pocit studu a zejména nepřijetí ostatními je podle Postona pro třetí stádium typické. Stud se v mých datech projevil zejména u dívek, nejvíce u starší respondentky. Dívky byly kvůli svému vzhledu (nejen pleť, ale také například výrazné africké vlasy) často konfrontovány tím, že nikdy nebudou schopny přiblížit se ideálu krásy, který byl kolem nich všudypřítomný. Ať už se jedná o panenky, které byly typické dlouhými rovnými vlasy, nebo

osoby ve veřejném prostoru. Dívám, o to více pokud to byly prvorozené děti, chyběl vzor, se kterým by se mohly identifikovat.

Když jsi malá holčička, tak si říkáš, jak asi budu vypadat, všichni okolo mně nevypadají jako já, tak jak asi budu vypadat, až vyrostu. A jediný mulatský vzor, který jsem měla, byl Ray Koranteng, a já tak koukala na tu televizi a říkala jsem si, budu vypadat jako Ray?

[Sára]

(Nejen) dívám v etnicky smíšených rodinách **chybí vzor**, se kterým by se mohly identifikovat, zejména po vzhledové – fyzické stránce. Tehdy chyběl podobný vzor i ve veřejném prostoru. Dívky se s pocitem, že nezapadají do této společnosti, vypořádávaly různými způsoby, přičemž tím dominantním byla snaha co nejvíce se přiblížit evropskému ideálu krásy. Toho se snažily docílit zejména skrze vlasy.

Až do mých osmnácti jsem si žehlila vlasy a nechávala jsem si je chemicky vyrovnávat, jen abych víc zapadala do tohoto bělošského konceptu krásy a ideálu. Protože když už nemám tu pleť jako ostatní, tak abych zapadla aspoň přes vlasy.

[Sára]

V jednom ze svých článků se Hall [1995] věnuje psychologickým implikacím konceptu krásy na afro-americké ženy. Poukazuje mimo jiné na to, že to, co je považováno za hezké či atraktivní je v americké společnosti založeno na attributech bílého evropsko-amerického standardu. Tento koncept krásy je následně chápán jako ten správný a kvalitativně nadřazený všemu ostatnímu a příslušnice ne-bílých etnik jsou nabádány k upozadění afrických prvků jejich vzhledu, k tomu může docházet například propagací produktů na rovnání vlasů.

Samotný ideál krásy samozřejmě není pouze o vlasech, jde o multidimenzionální koncept, jehož prvky jsou například barva pleti, vlasy a obličejové rysy [Hall 1995]. Nepřijetí společností na základě fyzických atributů, se kterými jedinec nemůže nijak pracovat, může způsobovat až psychické problémy a narušovat psychickou pohodu jedince frustrací, vztekem či smutkem [Hall 2004: 241].

Otázka rozdílu v míře **konfrontace** dívek a chlapců s **ideálem krásy** může pramenit v samotné dichotomii maskulinity a femininity a procesu generové socializace. „*Jelikož dívky*

jsou skrze procesy socializace vychovány k tomu, aby kladly příliš velký důraz na vzhled, jakožto základní prvek femininity, hůře se jim rozvíjí pozitivní vztah k tělu.“ [Freedman 1984: 34] Je tedy zřejmé, že dívky se potýkají s jinými problémy než chlapci v souvislosti s fyzickým vzhledem či pomyslnou atraktivitou, a to s sebou přináší jiné zkušenosti a prožívání adolescence. Již Erikson říká: „*mnoho z identity mladé ženy je již definováno její atraktivitou*“ [Erikson 1986: 283]. Dívky, zejména v adolescentním věku, jsou mnohem více vystavovány konfrontaci s ideálem krásy a atraktivity, než tomu je u chlapců. Proto pokud se objeví další faktor, který dělá možné dosažení ideálu krásy složitějším, je komplikovanější i přijetí sebe sama.

Chlapci většinou s konceptem krásy konfrontováni nebyli. U nich se fyzická odlišnost ukázala jako pozitivum, které jim na pomyslné škále atraktivity přidávalo bonusové body. Jeden z respondentů popsal, kdy svou fyzickou jinakost začal považovat za pozitivní atribut, zejména díky zvýšené pozornosti dívek.

Třeba na té základce jsem se toho chtěl zbavit, ale pak jsem si uvědomil, že to je vlastně výhoda. Ve všem. Uvědomil jsem si to nějak na druhém stupni základky, šestá, sedmá třída. To jsem už byl hrdý až. Protože holky koukaly. To hrálo hodně roli. Fakt jo.

[Filip]

Tato ukázka z rozhovoru vyzdvihuje také **dvojitý charakter fyzické odlišnosti**, který ambivalentní etnický původ přináší. Tato fyzická odlišnost může mít charakter buďto břemene, jak ostatně je několikrát popsáno dříve v textu, nebo může nabývat také charakteru (estetického) kapitálu. S tímto kapitálem je následně operováno například v romanticky orientovaných interakcích.

Konceptualizace **estetického kapitálu** podle Anderson et al. [2010] je založena na Bourdieuově [1984]teorii kulturního kapitálu. Anderson et al. estetický kapitál definují jako „*rysy krásy, které jsou vnímány jako přednost schopná přinášet jedinci privilegia, příležitosti a bohatství*“ [Anderson et al. 2010]. V kontextu popsané ukázky jsou těmito privilegii a příležitostmi například pozornost dívek, kterou si jedinec svým vzhledem „získal“.

Optikou teorie Rockquemore [1998] může být nakládání s fyzickou jinakostí jako s kapitálem interpretováno jako tzv. proměnlivá identita, kdy se sebepojetí mění podle kontextu. Rockquemore pod pojmem kontext rozumí, zda se jedinec nachází v prostředí, kde

dominuje jedna či druhá etnicita. Svou identifikaci pak zakládá na etnickém složení skupiny, kde se momentálně nachází. V českém kontextu není takto fluidní identifikace možná, ale proměnlivá identita je částečně rozeznatelná v kontextu sociálních interakcí. Existují situace, jak například dokazuje poslední ukázka, kdy s etnicitou je nakládáno podle momentální situace a je buďto vyzdvihována či upozadována. V tomto případě je rozhodující zdali etnická odlišnost může být v kontextu dané situace určitým způsobem „zúročena“.

Čtvrté stádium

Stejně jako jsem v první popisované fázi zmiňovala moment, kdy si respondenti uvědomili svoji odlišnost, i v tuto chvíli můžeme mluvit o dalším důležitém **momentu uvědomění**. Přechod ze třetího do čtvrtého stádia vývoje identity je typický změnou vnímání své etnicity. Z fáze popření se posouvá do stádia uznání, porozumění. Respondenti často mluví o časovém období nebo významné události, kdy se jejich pohled změnil. V některých případech tomu tak bylo v kontextu změny sociálního prostředí a vstupu na vysokou školu, jindy, dovršením věku, kdy se ve školním prostředí začíná řešit fyzická atraktivita. Tento moment závisí ve velké míře na okolí, zda stále odlišnou etnicitu jedince považuje za negativní atribut a vlastním uvědomění si své jedinečnosti. Čtvrté stádium může být chápáno jako most mezi třetím a pátým stádiem.

Páté stádium

Stádium páté, je význačné tím, že respondenti nevnímají svou etnicitu jako negativní atribut, ale právě naopak, často vyjadřují **pýchu**. Zajímavým prvkem je také identifikace s afro-americkou kulturou, která v rozhovorech mnohokrát figurovala jako ideální typ etnické skupiny v rámci společnosti. Za výrazný faktor sebepřijetí bych také označila komunitu sdružující potomky Afričanů, která začala fungovat v posledních dvou letech a mladistvým nabízí jedinečnou možnost identifikace s větší skupinou a ještě důležitěji jim nabízí bezpečný prostor pro **pochopení a sounáležitost**. Někteří z respondentů tuto komunitu označili za velký přínos, kdy měli možnost se setkat s více lidmi, kteří se potýkají se stejnými zkušenostmi. Tato komunita nejdříve vznikla na sociálních sítích a následně začala pořádat setkání. Ta se konají přibližně jednou za půl roku a schází se především dospívající a mladí lidé. Ke zmíněnému pochopení a sounáležitosti se jeden z respondentů vyjádřil také v rámci rozhovoru:

Nemusíš se snažit na ně nějak zapůsobit, aby tě přijali. Je tam zajímavé to, že ty víš, co oni prožívají a oni vědí, přibližně, co ty prožíváš. Prožíváte stejné, nebo hodně podobné zážitky.

[Ben]

Stádia, které jsem v datech identifikovala, korespondují s předloženým modelem Postona. Je ovšem nutné podotknout, že jednotlivá stádia nemusí trvat stejně dlouho, ani v rámci samotného procesu vývoje, ani u všech respondentů stejně. Dle mého úsudku, některá stádia, jako například stádium druhé a čtvrté, jsou spíše momenty uvědomění, které následně formují další, pravděpodobně delší, stádia, v rámci kterých dochází k více či méně vědomému jednání.

Model Postona		<i>Upravený model Postonovy teorie na základě zjištění výzkumu</i>	Motivy jednotlivých období
1	osobní identita	<i>etnicita jako neuvědomovaný prvek osobnosti</i>	etnicita v rámci sebepojetí jedince nehraje výraznou roli
2	volba skupinové kategorizace	<i>moment uvědomění</i>	první zkušenost, která vede k uvědomění si své etnické odlišnosti, vliv školního prostředí
3	popření	<i>touha po dosažení konformity</i>	snaha o upozadění etnicity, častá konfrontace s ideálem krásy - do určité míry závisující na genderu
4	uznání	<i>moment uvědomění</i>	zásadní změna ve vnímání své etnicity, často doprovázená změnou sociálního prostředí
5	integrace	<i>sebepřijetí, integrita</i>	etnicita vnímána jako nedílná součást sebepojetí

Tab. 8

Čtvrté a páté stádium jsou popsány velmi stručně, a to z důvodu, že jsou úzce spojena se současností. Ta je více řešena v následující části analýzy optikou teorie Root [1990], která poskytuje vhodnější nástroje k popsání sebepojetí etnicky ambivalentních jedinců v současnosti.

Jak jsem již dříve uvedla, Poston se blíže nevyjadřuje k otázce, zda všichni jedinci dospějí do pátého stádia integrace. V rámci mých dat integrace již dosáhli všichni respondenti.

Sebepojetí

Tato část analýzy se zaměřuje na to, co přichází s ukončením výše popsaného procesu. To, jak se s etnickou dualitou nakonec jedinci vypořádají. Jakou mají koncepci sebe sama v kontextu české společnosti. Domnívám se, že společnost je v tomto tématu zásadní, přestože se jeví jako externí faktor, který by nemusel mít silný vliv na něco tak osobního, jako je lidská identita. Jak jsem již popsala v části procesu utváření identity, společnost má tedy podstatný vliv. V datech jsem identifikovala dva postoje, se kterými respondenti pracovali. Těmto dvěma hlavním konceptům sebepojetí se budu nyní věnovat podrobněji.

Respondenti často popisovali, kým se cítí, v konfrontaci s jejich českou národností. Od toho se také odvíjí zmíněné dva hlavní koncepty – „Čech s ale“ a Evropan. Od sebepojetí jako Čecha/Češky se ve svém vyprávění respondenti distancovali zejména kvůli tomu, že se necítí být společností přijímáni. To, kým se cítí, také formovali skrze to, proč nemohou být Čechy.

Je třeba mít na paměti, že valná většina studií, které se problematikou etnicky ambivalentní identity zabývají, včetně Root [1990], pochází z amerického prostředí, které je s českým prostředím nesrovnatelné. Pokud má mít jedinec možnost identifikovat se s oběma etnicitami, musí být ve společnosti, ve které žije, obě přítomny, ještě důležitěji, obě považovány za domácí, aby vznikla jasná představa referenčních skupin.

Referenční skupinou je myšlena etnická skupina, která jedinci poskytuje možnost jasné identifikace s někým stejné etnicity. V případě Spojených států amerických touto referenční skupinou, která je opozicí majoritní etnické skupině, jsou například Afro-Američané, případně vzniklá etnická skupina etnicky ambivalentních jedinců. V případě Francie touto opoziční referenční skupinou mohou být například původní obyvatelé bývalých francouzských kolonií, kteří dnes již několik generací žijí ve Francii.

Čech s ale

První koncepci sebe samého lze pojmenovat Čech s ale. Opakovaný narativ napříč rozhovory byl „*Já vím, že jsem Čech, ale...*“ potom následovalo několik typů argumentů – ale cítím, že nezapadám, ale společnost mě za něj nepovažuje, ale nejsem jako ostatní Češi, ale nic s tím nemůžu udělat. Nikdo z respondentů by neřekl ano, cítím se být Čechem, bez jakéhokoliv ale. Tato „ale“ opět odkazuje k sebedefinici české společnosti, která zdůrazňuje jakoukoliv

etnickou odlišnost od majority. Právě hodnocení etnicky ambivalentních jedinců ze strany druhých je i pro jejich sebepojetí zásadní.

Celý život žiji v Česku, takže bych se asi měla cítit jako Češka, ale nepříjde mi, že bych zapadala do české společnosti. Mám pocit, jakože mě ta společnost nepřijímá a tím mám i pocit, že nezapadám.

[Nora]

Jsem Čech, ale já se tak neberu a hlavně mě tak nebere nikdo.

[Filip]

Vliv společnosti na sebepojetí jedince určitě hraje výraznou roli i v jiných sociálních situacích, proto se nabízí otázka, proč v české společnosti je tmavší barva pleti motivem k popření češtví. S interakcemi, kdy k tomu dochází, se respondenti setkávají dennodenně. Nejčastěji zmiňovali situaci, kdy na ně v obchodech a jiných zařízeních mluví anglicky, často i přes opakovanou odpověď, že mohou mluvit česky, že jim rozumí. Respondenti také vyjadřovali pochopení pro takové chování. Ale právě tyto interakce, které se zdají být zanedbatelné, jsou zásadní ve chvíli, kdy jedinci přemýšlí o tom, jestli se cítí být Čechem.

Čechem se necítím už jen kvůli těm otázkám. Že jste se naučil tak pěkně česky. Ptají se ostatních Čechů, že se naučili hezky česky? I když to nemusí být Češi. Ty ses naučila tak hezky česky, a ty můžeš být třeba z Norska. Ale jsi bílá, takže to je jakoby v pohodě. To je normální. Asi proto bych řekl, že se neoznačuji vyloženě za Čecha.

[Ben]

Respondenti, kteří se považují za Čechy, ale cítí tlak okolí, které jejich národnost zpochybňuje, velmi často říkali, že si musí své místo ve společnosti vybojovat, musí si zasloužit, aby byli i ostatními považováni za Čechy, i přesto, že se tu narodili, čeština je jejich rodným jazykem a oficiálně jsou občany České republiky. Jedna z respondentek tento pocit popsala v kontrastu s francouzskou společností, ve které několik let žila.

Koncept francouzství je naprosto jiný než koncept češství. Když se narodíš ve Francii, tak jsi Francouz. A v Česku je to pořád tak, že musíš nějak vypadat, aby sis zasloužil to, že jsi Čech.

[Sára]

Myslím si, že toto chápání konceptu češství je pro porozumění situace, ve které se moji respondenti nachází, stěžejní. Samozřejmě nelze srovnávat francouzskou společnost s českou, například už kvůli koloniální historii, ale můžeme se zaměřit na to, kterým směrem v otázce tolerance jinakosti naše společnost může směřovat. V tom, že česká společnost má ještě dlouhou cestu před sebou, mě přesvědčilo vysílání veřejnoprávní televize, kde v jedné talkshow moderátor v rámci rozhovoru pronesl rétorickou otázku směrem k hostovi s vietnamskými kořeny: „Viděl jste snad někdy černého Čecha?“.

Jednou z možností, jak vysvětlit rozdíl mezi zmiňovaným pojetím francouzství a češství, je podívat se na tuto rozdílnost optikou dichotomie občanského a etnického národa, která je již vysvětlena dříve v textu. Francouzská společnost založená na konceptu občanského národa, tedy na principu teritoriality, sdíleného území, považuje za Francouze toho, kdo splňuje podmínku narození se na daném prostoru, kdežto česká společnost, pramenící z konceptu etnického národa, vyžaduje splnění podmínky sdílené etnicity jako nutného kritéria ke sdílené příslušnosti k dané společnosti [Shulman 2002].

Právě proto, že česká společnost je v podstatě etnicky homogenní, etnicky ambivalentní jedinci nemají alternativu, ke které by se mohli přihlásit. To, že jeden z jejich rodičů je z Afriky, podle nich často není dost silný argument, aby se přiklonili k jeho národnosti či státní příslušnosti, kterou v mnoha případech ani sám rodič již nemá. Nejenže v dané kultuře nikdy nežili, většinou neznají jazyk a spojitost s Afrikou cítí zejména na úrovni genetiky. Říkají, jediné, co s Afrikou mám společného je můj vzhled, který, ale když jsou tam, není dostatečně africký.

Je důležité si také uvědomit, že stejně tak jako se etnicky ambivalentní jedinci cítí odmítání českou společností, protože jejich pleť je tmavší, stejný pocit nepřijetí společností mají, když jsou v Africe. V tomto případě je jim vyčítáno, že jsou příliš světlí.

Je vtipný, že ty jsi v Česku moc tmavá a v Africe moc světlá. Takže nezapadneš nikam.

[Ben]

Vrátím-li se zpět k francouzské nebo americké společnosti, etnicky ambivalentní jedinci mají možnost vybrat si, kým se cítí na základě volby, která je ve společnosti přítomna a možná. V těchto společnostech je přítomna a považována za domácí etnická skupina obou jejich rodičů. Etnicky ambivalentní jedinci mají tedy na výběr ze dvou referenčních skupin. V českém prostředí je tomu jinak. Pokud se etnicky ambivalentní jedinec narodí do české společnosti, ve které je přítomna pouze jedna etnická skupina tak se razantně snižuje možnost volby referenční skupiny. V české společnosti je pouze jedna výraznější etnická skupina, která disponuje českou národností, ale neodpovídá koncepci češství, a to Romové. Přestože Romové splňují formální náležitosti české národnosti, většinou společností nejsou jako Češi vnímáni, přičemž důvodem může být z části také fyzická odlišnost.

Evropan

Druhou kategorií, která byla respondenty volena nejčastěji, je kategorie Evropan. Toto sebezpojetí pramení z jedincovy české národnosti, která ho ukotvuje v evropském prostředí, ale zároveň se vůči ní vymezuje a distancuje. Vnímání sebe sama jako Evropana chápu jako rozpor mezi africkou a českou stranou, se kterou se každý do určité míry potýká. Jestliže společenské prostředí nenabízí jasnou referenční skupinu, ke které by se jedinec mohl přihlásit, sahá po něčem vzdálenějším, něčem, co představuje ideál jejich referenční skupiny. Skupinu, která odkazuje k multikulturalitě, pluralitě etnicit, vzájemnému pochopení a možnosti být sám sebou. Cílem této identifikace ale není naprosté vymezení se vůči africké přináležitosti, odkazuje spíše k větší blízkosti k evropské než africké kultuře. Výjimečně tato kategorie odkazuje k vlivu jiných evropských zemí, ve kterých jedinec žil.

Dle mého názoru, tato kategorie etnicky ambivalentním jedincům nahrazuje skupinu, ke které by se mohli v českém prostředí přihlásit, aniž by utlačovali některou z částí své osobnosti. V kontextu americké společnosti touto kategorií mohou být například Afro-Američané. Už samotný název se vymezuje vůči dominující části populace, ale stále je ukotvuje v americké národnosti. Myslím si, že právě ekvivalentní koncept **Afro-Evropanství**, v českém ale i evropském prostředí chybí, zejména na mezilidské, nikoli institucionální úrovni. Kategorie Afro-Evropanů³by dovoľovala identifikaci se skupinou jim podobnou, vymezující se do určité

³V posledních letech se v západní Evropě tento pojem etabluje, zejména na úrovni spolků či komunit, které Afro-Evropany sdružují. Ekvivalentem tohoto pojmu je také anglický termín *Afropean*. V březnu tohoto roku byla vydaná stejnojmenná kniha mapující Afro-Evropskou kulturu napříč Evropou [Pitts 2020].

míry vůči oběma stranám původu jedince, ale stále by představovala vhodnou referenční skupinu. S touto kategorií jsem pracovala již před samotnými rozhovory, ale zazněla také v rozhovoru se Sárrou ve spojitosti s francouzskou společností. Respondentka zmiňovala, že o tomto konceptu slyšela v tamních médiích a jevila se jí jako forma identity, ke které by se přihlásila. To potvrdilo mou myšlenku, že tento koncept v našem prostředí chybí.

Obě výše popsané kategorie často bývají podpořeny **nadkategorií člověka**. Právě toto vnímání člověka bez etnicity či národnosti bylo opakovaným motivem v rozhovorech. Respondenti mluví o své zkušenosti jako zkušenosti, která v nich rozvinula empatii a pochopení pro ostatní. Rockquemore [1998] tento typ identifikace definuje jako transcendentní identitu. Vyznačuje se tím, že *„etnická příslušnost nehraje zásadní roli v jejich sebechápání, (...) svou etnickou dualitu chápou jako prostředek, který jim umožňuje nevnímat etnicitu jako významnou kategorii jejich osobnosti“* [Rockquemore 1998: 202].

Kategorie, které jsem v datech identifikovala, by se podle teorie Root [1990] daly považovat v případě kategorie „Čecha s ale“ za strategii identifikace s jednou etnicitou, v případě kategorie Evropana můžeme mluvit o identifikaci s novou etnicitou. Přestože nelze o kategorii Evropana mluvit doslova jako o etnicitě, ale spíše přináležitosti, či do určité míry národnosti, v kontextu typologie strategií podle Root je toto spojení nejbližší možné.

Root ve spojitosti se čtvrtou strategií řešení etnické duality – identifikace s novou etnicitou – vyzdvihuje problém, který toto řešení přináší. Identifikací s novou etnicitou Root myslí označení se za etnicky ambivalentního, případně užití jiné terminologie, kdy se jedinec nesnaží upozadovat aspekty ani jedné etnicity a je schopen se mezi nimi pohybovat [Root 1990: 201]. Za problém, se kterým se tito jedinci následně mohou potýkat, Root označuje nepochopení a neuznání této kategorie do etnické kategorizace společnosti. Proto tito jedinci budou stále čelit konfrontacím vůči své identitě [Root 1990: 201]. Toto nepochopení a neuznání opět lze vysvětlit teorií Brubakera [2002]. Pokud je svět a lidstvo samotné vnímáno jako jasně kategorizováno, etnicky ambivalentní jedinci tedy narušují tuto kategorizaci, jelikož není možné je jednoznačně zařadit do určité kategorie a toto chápání světa nabourávají. Tím je opět vyzdvihována jeho sociálně konstruovaná povaha. To může ze strany ostatních v některých případech vyvolávat horší reakce, než kdyby se jedinci identifikovali jako Afričané.

Vidím také poměrně znatelný rozdíl mezi strategiemi, které Root nabízí, a možnostmi které jedinci v české společnosti mají. Její čtyři strategie v české společnosti mohou fungovat jako ideální typy, ke kterým bychom se jednoho dne mohli přiblížit. Momentálně v tomto

prostředí chybí přítomnost druhé etnicity, o které Root píše. Jak se ukázalo v rozhovorech, genetika není dostačujícím parametrem, který by umožňoval identifikaci s danou skupinou, která by nabídla alternativu druhé etnicity v teorii podle Root.

Nemůžu říct, že jsem napůl z Nigérie. Můžu říct, že mám tátu z Nigérie, ale nemůžu říct, že jsem napůl z Nigérie. Takhle to nevidím. Kdybych byl napůl z Nigérie, tak to znamená, že jsem tam musel žít, určitou dobu, abych toto mohl o sobě tvrdit. Byl jsem se tam podívat, tak vím, co život tam obnáší. A to, že jsem se tam byl podívat, mě utvrdilo v tom, že jsem klasický Evropan.

[Ben]

Z ukázky je také zřejmé, jak někteří respondenti vnímají svoji (ne)spojitost s Afrikou. Ta se často vyznačuje popřením biologického determinismu a vnímáním příslušnosti zejména na úrovni kultury a jazyka, nikoli na základě fyzického vzhledu či genetické výbavy. V rozhovorech se v tomto kontextu objevoval také narativ, který spojitost s jejich africkou částí redukoval pouze na genetiku, případně fyzické atributy, které následně byly označovány za nedostačující pro možnou identifikaci. Je tedy zřejmé, že samotní etnický ambivalentní jedinci uvažují spíše na úrovni etnicity, nikoli rasy, jak tomu je často ze strany okolí.

Absence druhé alternativy radikálně omezuje pluralitu referenčních skupin, které v jiných zemích, ze kterých pochází podobné teorie, jsou. S tím se etnický ambivalentní jedinci v českém prostředí vypořádávají tak, že přichází s, podle Root, novou referenční skupinou.

Jediný co mám právě z této části mě, je genetika. A to, že vypadám víc jako Afričanka, než jako Evropanka.

[Sára]

Nelze tedy předpokládat, že přítomnost druhé etnické skupiny jakožto referenční skupiny by vyřešila jejich vnitřní spor. Určitě by jim ale nabídla možnost volby. Koncept rasy je specifický svou situovaností, což je jeden z atributů, se kterým se respondenti několikrát v životě sami potýkali.

Strategie řešení etnické duality se v rámci dat dají rozdělit na dvě hlavní, v závislosti na míře pocitu příslušnosti s českou společností. Komparace s předloženou teorií je možná,

v případě, že Root definované strategie budou pojímány pružněji, aby byly schopny adaptace českému prostředí.

Jako největší limity aplikace teorií vývoje etnické identity pocházejících ze Spojených států amerických na české prostředí vidím v absenci opoziční (etnické) skupiny, se kterou tyto teorie počítají. Například teorie Root [1990] je na této opozici ve společnosti založena a celá se odvíjí od předpokladu této opozice. V českém prostředí je proto aplikace nejen této teorie komplikovanější, jelikož etnicky ambivalentní jedinci se nachází v situaci, kdy jim chybí druhá referenční skupina, která by byla ve společnosti přítomna, považována za domácí a nabízela by rovnocennou možnost volby. I přes to, že „nečesky“ vypadající jedinci mají v České republice své zastoupení, stále jsou považováni za cizince, často právě na základě fyzických atributů. Původ tohoto jednání lze vysvětlit například teorií etnické definice národa [Shulman 2002]. Češství je tedy konstruováno skrze sdílenou etnicitu, která s sebou nese také specifické fyzické prvky, jako je například „bílá“ barva kůže.

Etnicita jako taková je často vnímána v souvislosti s určitou skupinou a slova etnicita a skupina jsou užívána v podstatě zaměnitelně. To odkazuje k tomu, že etnicita a skupinová příslušnost jsou vnímány jako dva neoddělitelné prvky. Tak tomu ovšem není ve všech případech. Například etnicky ambivalentní jedinci si jsou své etnicity vědomi a nějak s ní pracují, přestože jim chybí daná skupina. S pojetím etnicity bez nutnosti existence skupiny pracuje již zmíněný Brubaker. Říká, že *„místo pouhého trvání na tom, že etnicita je konstruovaná, může pomoci upřesnit jak je konstruovaná. Upřesnit jak a kdy se lidé identifikují, vnímají ostatní, zažívají svět a interpretují jejich nesnáze raději v etnických než jakýchkoliv jiných termínech.“* [Brubaker 2002: 175]

Respondenty bylo také často zmíněno, že jejich etnická jinakost vůči majoritní společnosti je naučila vnímat odlišnosti ostatních bez kladných či záporných znamének. Dala jim empatii a pochopení vůči jinak marginalizovaným lidem ve společnosti. Toto je jedním z příkladů jak lze skrze etnicitu zkoumat, jak je formováno jedincovo zažívání a vnímání světa.

Závěr

V této práci jsem se zabývala dětmi z etnicky smíšených vztahů ve věku pozdní adolescence a počátku dospělosti a otázkou jaký je proces utváření identity těchto jedinců a jakých podob jejich identita nabývá. Rozhovory ukázaly, že proces utváření identity etnicky ambivalentních jedinců v českém prostředí se jeví jako lineární, obdobný procesu utváření identity, který formuloval Poston [1990]. Podoby, kterých identita etnicky ambivalentních jedinců nabývá, jsou dvě a do určité míry korespondují se strategiemi popsány Root [1990].

Proces utváření identity etnicky ambivalentních jedinců se tedy ukázal jako velmi podobný modelu Carlose Postona [1990]. Zásadní rozdíl je v dynamice celého procesu. Zatímco Poston jednotlivá stádia pojímá poměrně rigidně, jako pevně daná, v mých datech se proces utváření identity projevil jako více dynamický. Některá stádia se jeví spíše jako tzv. momenty uvědomění, nikoli jako dlouho probíhající období. Právě tyto momenty uvědomění jsou pro celý proces utváření identity stěžejní, jelikož ho uvádí do pohybu. Kdyby nebylo prvního momentu uvědomění, který v analýze popisují v souvislosti s druhým stádiem, jedinec by pravděpodobně nebyl vystaven konfrontaci jeho etnické jinakosti vůči majoritní společnosti.

Jako zajímavý prvek procesu utváření identity se mi jeví rámování jednotlivých stádií do kontextu školní docházky. Poston, jakožto zástupce variantního přístupu výzkumu etnicky ambivalentní identity, pracuje pouze minimálně s vnějšími faktory ovlivňujícími tento proces. Proto se domnívám, že aby byl jeho model aplikovatelný, je třeba ho obohatit o perspektivy přístupu ekologického, případně tento model užívat pouze jako základní kostru procesu vývoje identity, který je třeba doplnit o další perspektivy.

Hlavní motivy procesu utváření identity, které jsem identifikovala, jsou **uvědomění si své etnické odlišnosti** (pramenící v upozornění ze strany ostatních), **nepochopení ze strany rodičů** (popisující atributy vztahu mezi rodičem jedné etnicity a dítětem etnicity jiné), **snaha o dosažení konformity** (snaha jedince splynout s většinovou společností), s tím související **konfrontace s ideálem krásy** (pramenící ze snahy o konformitu), **neustálá přítomnost etnicity** (etnicita jako vždy přítomná entita jejich života) a **stud** (často pramenící z fyzické odlišnosti).

Jako hlavní faktory ovlivňující proces vývoje identity jsem zaznamenala **školní prostředí** (projevující se zejména v prvním momentu uvědomění, respektive stádium druhé),

rozkol mezi pojetím etnické jinakosti v domácím a tzv. nedomácím prostředí (dítě vyrůstá v prostředí, kde není etnické jinakosti přikládán žádný význam, následně je s důležitostí etnicity pro společnost konfrontováno, tento rozkol následně produkuje nejistotu jedince), **gender** (sehrával nejvýraznější roli zejména ve stádiu třetím, které je typické snahou o dosažení konformity, která se ukázala jako výraznější u dívek než u chlapců, jelikož dívky jsou silněji konfrontovány s ideálem krásy), **věk** (definující společensko-kulturní kontext jejich dospívání) a **chybějící vzor/referenční skupina** (umožňující identifikaci s někým „stejným“).

Strategie, které etnicky ambivalentní jedinci volí, ve své podstatě korespondují se strategiemi, které formulovala Root [1990]. V práci jsem identifikovala dvě podoby těchto strategií: **Čech s ale** a **Evropan**. První kategorie by odpovídala Root strategii identifikace s jednou etnicitou, druhá kategorie by při mírné modifikaci odpovídala strategii identifikace s novou etnicitou. Obě kategorie se od sebe liší mírou vymezení se vůči sebepojetí jako Čecha/Češky. Kategorie Čech s ale zakládá sebekoncepci na české národnosti, kterou doplňuje o některý z „ale“ argumentů. Míra vymezení se je nižší než u druhé kategorie. Kategorie Evropana je díky české národnosti zasazena do evropského kontextu a více se vymezuje vůči češství. Také odkazuje k více etnicky pluralitní a multikulturní společnosti, která figuruje jako ideální typ společnosti. Ve své práci také pracuji s konceptem **Afro-Evropanství**, který je založen na rovnocenném odkazu k africkému a evropskému kontinentu a poskytuje hmatatelnější referenční skupinu etnicky ambivalentním jedincům.

V případě aplikace strategií, které definuje Root, na české prostředí, je třeba brát v potaz několik limitů této teorie. Zaprvé, je stavěna na poznacích z americké společnosti, která je nesrovnatelná se společností českou. Základním stavebním kamenem typologie těchto strategií je předpoklad existence etnicky pluralitní společnosti. Takové společnosti, ve které je nejen přítomno, ale také přijímáno jako domácích, více etnických skupin. Root tedy své strategie staví na tom, že jedinec má možnost výběru. V české společnosti tato opozice chybí. Jedinec tedy není postaven do meziprostoru mezi dvě etnické skupiny, ale nachází se v neurčitu, kde je přítomna majoritní etnická skupina a jeho opoziční etnická skupina je společností považována za cizí. Jako druhý limit této teorie shledávám spíše její formální stránku. Strategie operují s termínem „rasy“, který považuji za nepřijatelný jako vědecký analytický koncept.

Teorie pocházející z amerického prostředí jsou dobrým nástrojem k uchopení této problematiky, ale je nezbytné být si vědom jejich limitů, v případě aplikace na jinou společnost.

Summary

The aim of this paper was to examine the identity development of biracial youth, identify the main factors of this process and describe the resolutions of biracial identity which are used by biracial youth. In conclusion, process of identity development of biracial youth in the context of Czech society appears to be linear and very similar to the Model of Biracial Identity Development by Poston [1990]. The resolutions of the biracial identity which were used by respondents of this research are also similar to the strategies presented by Root [1990]. Adaptation of both those theories is needed to enable application of them to the Czech environment.

The main themes identified within the process of identity development are for example awareness of ethnical otherness, incomprehension by parents, striving for conformity or shame. The main factors of identity development process are school environment, difference between the conceptions of ethnicity between home environment and non-home environment, gender, age and lack of reference group.

The two categories which are used to identify oneself are based on degree of affiliation to the Czech nationality. Also, concept of Afro-Europeanism is proposed.

Použitá literatura

- AMERICAN SOCIOLOGICAL ASSOCIATION.[online]. 2020. *Race And Ethnicity*. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.asanet.org/topics/race-and-ethnicity>
- ANDERSON, Tammy L., Catherine GRUNERT, Arielle KATZ and Samantha LOVASCIO. 2010. Aesthetic Capital: A Research Review on Beauty Perks and Penalties. *Sociology Compass*. **4**(8), 564–57.
- ARCHER, Louise. 2002. ‘It's Easier that you're a Girl and that you're Asian’: Interactions of ‘Race’ and Gender between Researchers and Participants. *Feminist Review*. **72**, 108–132.
- BARNARD, Alan and Jonathan SPENCER (eds.). 2003. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London.
- BOURDIEU, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- BRUBAKER, Rogers. 2002. Ethnicity Without Groups. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie/Europäisches Archiv für Soziologie*. **43**(2), 163-189.
- BRYMAN, Alan. 2012. *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press.
- CORTÉS, Carlos E. 2000. The Diversity Within: Intermarriage, Identity, and Campus Community. *About Campus*. **5**(1), 5-10.
- COTTERILL, Pamela and Gayle LETHERBY. 1993. Weavingstories: personal auto/biographies in feministresearch. *Sociology*. **27**(1), 67-79.
- CROSS, William E. 1971. The Negro-to-black conversion experience: Toward a psychology of black liberation. *Black World*. **20**, 13–27.
- ČESKÁ ASOCIACE PRO SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGII. [online]. 2020. Etické směrnice České asociace pro sociální antropologii. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=9
- DE GOBINEAU, Arthur J. 1855. *Essai sur l'inégalité des races humaines*. Hanovre, Rumpler: Didot frères.

- ERIKSEN, Thomas Hylland. 2012. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství).
- ERIKSON, Erik H. 1963. *Childhood and Society*. New York: Norton.
- ERIKSON, Erik H. 1968. *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- EZZY, Douglas. 2002. *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. London: Routledge.
- FREEDMAN, Rita Jackaway. 1984. Reflections on Beauty as It Relates to Health in Adolescent Females. *Women & Health*. **9**(2-3), 29-45.
- GIBBS, Jewelle T. 1987. Identity and Marginality: Issues in the Treatment of Biracial Adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry*. **57**(2), 265-278.
- GIDDENS, Anthony. 2013. *Sociologie*. Vydání první, aktualizované a rozšířené. Praha: Agro.
- HÁJEK, Martin, Martin HAVLÍK and Jiří NEKVAPIL. 2012. Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. **48**(2), 199-223.
- HALL, Christine C. Iijima. 2004. Mixed-Race Women: One More Mountain to Climb. *Women&Therapy*. **27**(1-2), 237-246.
- HALL, Christine C. Iljima. 1995. BeautyIs in the Soul oftheBeholder: Psychological Implications of Beauty and African American Women. *Cultural Diverstiy and Mental Health*. **1**(2), 125-137.
- HARTL, Pavel and Helena HARTLOVÁ. 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- KICH, George Kitahara. 1992. The Developmental Process of Asserting a Biracial, Bicultural Identity. In: ROOT, Maria P.P. (ed.). *Racially Mixed People in America*. Newberry Park, CA: Sage Publications, p. 304-317.
- LIŠKOVÁ, Kateřina. 2012. „Mluví, jako kdyby byla fakt Češka“: Konstrukce národnosti/etnicity v promluvách dětí. *Sociální studia*. **9**(2), 43–64.
- LUKE, Carmen. 1994. White Women in Interracial Families: Reflections on Hybridization, Feminine Identities, and Racialized Othering. *Feminist Issues*. **14**(2), 49-72.

- MADĚRA, Milan and Václav KLUSÁK (eds.). 2017. *Lidé a společnost: Analýza současné společnosti v České republice*. Úřad vlády České republiky, Odbor pro udržitelný rozvoj.
- MCCLURG, Laurie. 2004. Biracial Youth and Their Parents: Counseling Considerations for Family Therapists. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*. **12**(2), 170-173.
- MCLEAN, Kate C. and Moin SYED (eds.). 2015. *The Oxford Handbook of Identity Development*. New York: Oxford University Press.
- MORTEN, George and Donald R. ATKINSON. 1983. Minority Identity Development and Preference for Counselor Race. *The Journal of Negro Education*. **52**(2), 156-161.
- OAKLEY, Ann. 2016. Interviewing Women Again: Power, Time and the Gift. *Sociology*. **50**(1), 195–213.
- OBROVSKÁ, Jana. 2014. Rituály s „těmi druhými“: Perspektiva interakčních rituálů ve školní etnografii etnicky různorodých třídních kolektivů. *Sociální studia*. **11**(2), 51–74.
- OSEI-KOFI, Nana. 2012. Identity, Fluidity, and Groupism: The Construction of Multiraciality in Education Discourse. *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*. **34**(5), 245-257.
- PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ and Alena VODÁKOVÁ. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- PITTS, Johny. 2020. *Afropean: Notes from Black Europe*. London: Penguin.
- POSTON, W. S. CARLOS. 1990. The Biracial Identity Development Model: A Needed Addition. *Journal of Counseling & Development*. **69**(2), 152-155.
- RENN, Kristen A. 2004. *Mixed Race Students in College: The Ecology of Race, Identity, and Community on Campus*. Albany: State University of New York Press.
- RENN, Kristen A. 2008. Research on Biracial and Multiracial Identity Development: Overview and Synthesis. *New Directions for Student Services*. **2008**(123), 13-21.
- ROCKQUEMORE, Kerry Ann, David L. BRUNSMA and Daniel J. DELGADO. 2009. Racing to Theory or Rethorizing Race? Understanding the Struggle to Build a Multicultural Identity Theory. *Journal of Social Issues*. **65**(1), 13-34.

- ROCKQUEMORE, Kerry Ann. 1998. Between Black and White: Exploring the "Biracial" Experience. *Race and Society*. **1**(2), 197-212.
- ROOT, Maria P. P. (ed.). 1992. *Racially Mixed People in America*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- ROOT, Maria P. P. 1990. Resolving "Other" Status. *Women & Therapy*. **9**(1-2), 185-205.
- ROOT, Maria P. P. 1999. The Biracial Baby Boom: Understanding Ecological Construction of Racial Identity in the 21st Century. In: SHEETS, Rosa Hernández and Etta R. HOLLINS. *Racial and Ethnic Identity in School Practices: Aspects of Human Development*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, p. 67-89.
- ROOT, Maria P. P. 2003. Five Mixed-Race Identities: From Relic to Revolution. In: WINTERS, Loretta I. and Herman L. DEBOSE (eds.). *New Faces in a Changing America: Multiracial Identity in the 21st Century*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, p. 34-41.
- SHULMAN, Stephen. 2002. Challenging the Civic/Ethnic and West/East Dichotomies in the Study of Nationalism. *Comparative Political Studies*. **35**(5), 554-585.
- SPURNÝ, Martin. 2020a. *Názory veřejnosti na usazování cizinců v ČR – březen 2020*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR.
- SPURNÝ, Martin. 2020b. *Postoje české veřejnosti k integraci cizinců v ČR – březen 2020*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR.
- STONEQUIST, Everett V. 1937. *The Marginal Man: A Study in Personality and Culture Conflict*. New York: Russell & Russell.
- ŠAROCHOVÁ, Gabriela V. 2003. Smíšená manželství v židovském náboženství a kultuře. *Dějiny a současnost*. **25**(1), 30-35.
- ŠLESINGEROVÁ, Eva, Eleonóra HAMAR and Csaba SZALÓ. 2007. Konceptualizace pojmů rasa a rasismus: Sociologický pohled. *Sociální studia*. **4**(4), 7-21.
- ŠMAUSOVÁ, Gerlinda. 1999. "Rasa" jako rasistická konstrukce / The Concept of Race: A Construction of Racist Discourses. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*. **35**(4), 433-446

- THORNTON, Michael and Sarah WASON. 1995. Intermarriage. In: LEVINSON, David (ed.). *Encyclopedia of Marriage and the Family*. New York: Macmillan Publishing, p. 396-402.
- TISCHAUSER, Leslie V. 2012. *Jim Crow Laws: Landmarks of the American Mosaic*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
- TUČEK, Milan. 2020. *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – březen 2020*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR.
- WENGRAF, Tom. 2001. *Qualitative Research Interviewing: Biographic Narrative and Semi-Structured Methods*. London: Sage.

Teze bakalářské práce

Jméno studenta/studentky: Natálie Temesgenová

Název v jazyce práce: Utváření identity u dětí z etnicky smíšených vztahů

Název v anglickém jazyce: Constructing Self-Identity of Biracial Youth

Klíčová slova: Vlastní identita, etnicita, interkulturalita, smíšené manželství

Klíčová slova anglicky: Selfidentity, ethnicity, cross-culturalism, interracial marriage

Akademický rok vypsání: 2018/2019

Jazyk práce: český

Typ práce: Bakalářská práce

Ústav: Katedra sociologie

Vedoucí / školitel: Mgr. Markéta Klásková (roz. Blažejovská)

Obor práce: Sociální antropologie

A. vymezení výzkumného problému

Téma této bakalářské práce, tedy utváření identity dětí z etnicky smíšených vztahů, v českém kontextu není velmi obvyklé, na rozdíl od Velké Británie či Spojených států amerických, kde „being biracial“ je velmi frekventované téma. V českém kontextu je v rámci nejen diplomových prací běžným tématem otázka smíšených manželství, zejména manželství česko-romských. Jsou také práce, které se zabývají právě identitou potomků z etnicky smíšených manželství jako například česko-polské. Běžným motivem je také česko-muslimské manželství se všemi svými aspekty.

V mé práci bych chtěla se na problematiku smíšených partnerství podívat o generaci níže, kdy se těmto párům rodí děti, které se potýkají s naprosto specifickými problémy. Tyto děti jsou oficiálně občany České republiky, ale samy se jako Češi necítí, nebo je jejich národní identita často společností zpochybňována, například kvůli „nečeskému“ vzhledu a jsou vnímány jako cizinci, přestože v České republice vyrostly a žily celý život.

Témata výzkumu této oblasti vnímám jako odraz fenoménů, které ve společnosti rezonují a stávají se problémem. Právě se stále rostoucí globalizací a s ohledem na dosavadní vědění v českém kontextu bych se chtěla zabývat právě potomky z národnostně smíšených manželství a vztahů, kdy je jinakost často zdrojem nejasnosti sebeurčení.

Problematika definování a budování vlastní identity je diskutována napříč vědeckými disciplínami, kterým vévodí mimo jiné interkulturní psychologie. Právě poměrně homogenní prostředí České republiky se mi zdá zajímavé pro pochopení širšího kontextu prolínání se kultur. Hlavním výzkumným problémem tedy je identifikace faktorů ovlivňující proces utváření etnické identity u dětí ze smíšených vztahů.

B. Cíle diplomové práce

Cílem této bakalářské práce je identifikovat a charakterizovat procesy utváření etnické identity jedinců, jejichž jeden rodič je Čech/Češka a druhý rodič je cizinec nebo imigrant. Druhým cílem je identifikovat hlavní faktory, které konstrukci etnické identity zásadně ovlivňují, zejména etnické kategorizace ze strany druhých, které mohou být v rozporu se sebeurčením jedince.

C. Výzkumné otázky

Jaké faktory ovlivňují utváření etnické identity a vnímání sebe sama?

Co je určující ke stanovení vlastního vnímání národnostní příslušnosti jedince?

Jaké jsou strategie překonávání rozporu mezi oficiální státní příslušností jedince a vlastním národnostním sebeurčením?

D. Teoretická východiska

Jedním z hlavních teoretických východisek této práce bude pětistupňový model vývoje identity lidí příslušejících k více rasám podle W. C. Carlose Postona, který jednotlivá stádia definuje následovně: 1. Osobní identita; 2. Volba skupinové kategorizace; 3. Vyrovnání/popření; 4. Uznání; 5. Integrace [Poston 1990]. V oblasti řešení problému vyrovnání se s vlastním sebeurčením je mnoho teorií, jejichž výraznou osobou, zejména v multirasových teoriích, je Maria Root, která představuje čtyři možnosti řešení tenze vznikající z příslušnosti k více rasám. Možnosti řešení jsou následující: 1. Přijetí identity přidělené

společností; 2. Identifikace s oběma rasami; 3. Identifikace s jednou rasou; 4. Identifikace s novou rasou [Root 1990].

Teoretický rámec Postona a Rootové použiji jako teoretický model, se kterým budu porovnávat výsledky mé analýzy, abych zjistila, zda-li tato typologie je aplikovatelná i v českém prostředí.

E. Výzkumný plán

V rámci této práce volím kvalitativní přístup, abych byla schopná hlubšího a podrobnějšího mapování a pochopení problému. Výzkum tedy bude založen na hloubkových polostrukturovaných rozhovorech s přibližně pěti až šesti respondenty ve věku mladistvých a mladých dospělých, tedy věková kategorie od 15 do přibližně 25 let, žijících v Praze.

F. Seznam odborné literatury a zdrojů empirických dat

BUDIL, Ivo T., Vladimír BLAŽEK a Vladimír SLÁDEK, ed. *Dějiny, rasa a kultura: sborník příspěvků z interdisciplinárního symposia o problematice ras, Plzeň, 12.5.2005*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005. ISBN 8090341241.

ČENĚK, Jiří, Josef SMOLÍK a Zdeňka VYKOUKALOVÁ. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 9788024754147.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-053-7.

KEITH, Kenneth D. *The encyclopedia of cross-cultural psychology*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, an imprint of John Wiley, 2013. ISBN 9780470671269.

POSTON, W. S. CARLOS. The Biracial Identity Development Model: A Needed Addition. *Journal of Counseling & Development* [online]. 1990, 69(2), 152-155 [cit. 2019-05-28]. DOI: 10.1002/j.1556-6676.1990.tb01477.x. ISSN 07489633. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1002/j.1556-6676.1990.tb01477.x>

ROOT, Maria P. P. Resolving "Other" Status. *Women & Therapy*[online]. 1990, 9(1-2), 185-205 [cit. 2019-05-28]. DOI: 10.1300/J015v09n01_11. ISSN 0270-3149. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J015v09n01_11

SHIRAEV, Eric a David A. LEVY. *Cross-cultural psychology: critical thinking and contemporary applications*. Sixth Edition. New York: Routledge, 2017. ISBN 978-1138668386.

JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie ethnicity: čítanka textů*. Praha: Slon, 2016. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-185-5.

G. Předběžná náplň práce v anglickém jazyce

This bachelor thesis named *Creating Self-Identity of Biracial Youth* is based on multiple semi-structured interviews. The interviewees are teenagers and young adults in age of 15 to 25 years. The main goal of this paper is to detect and describe significant factors which affect the process of developing self identity and self perception of biracial people and people who were raised in biracial families.

H. Podpisy studenta a vedoucího práce

Vedoucí práce: _____

Student: _____